

ئاوازه و پراگماتیکا گۆتنی

"گۆفرا به هیدینی وهک نمونه"

بیریقان عمر مووسا¹ و عبدلولوه هاب خالد موسا²

¹ پشکا زمانێ کوردی، فهکۆلتیا زانستین مرقایه تی، زانکۆیا زاخۆ، ههڕیما کوردستانی- عیراق. (berevan.omousa@gmail.com)
² پشکا زمانێ کوردی، فهکۆلتیا زانستین مرقایه تی، زانکۆیا زاخۆ، ههڕیما کوردستانی- عیراق.

<https://doi.org/10.26436/hjuoz.2025.13.4.1665>

به لافکر: 2025/12

پهسه نکر: 2025/08

وهرگرتن: 2025/07

پوخته:

ئهف فهکۆلینه ب نافونیشانی "ئاوازه و پراگماتیکا گۆتنی- گۆفرا به هیدینی وهک نمونه"، گۆتنی ژ ههردوو رۆیین دهنگی و پراگماتیکه شروقه دکهت، لگهل دووپاتیکن ل سهر بکارهینانا ئاوازهیی د نافهرنا ناخفتنکهرین گۆفرا به هیدینی زمانی کوردیدا. فهکۆلین نهوی چهندی دیاردکهت کا چاوا ئاوازه ل دویف پینقاژویا گۆتنی وهک هۆکار رۆلی خو د گوهۆرینا واتایی و فهگوهاستنا مهبستا ناخفتنکهریدا دگیریت. ژبو دهستقههینانا ئهجامین هویتر بو ئهفی فهکۆلینی پروگرامی پرات بو شروقهکرنی هاتییه بکارهینان. ئاوازه رۆلهکی کاریگهر د فهگوهاستنا واتایا مهبستدارا دگیریت. ئانکو ههر گوهۆرینهک د شومیین ئاوازهیا گۆتنیدا دشیاندایه بیته نهگهری دروستکرنا ناستهنگان د گههاندنا واتایا پراگماتیکیدا. فهکۆلین رۆناهیی دئخیهته سهر چاوانیا ئاوازهیا بلند و نزم و گوهۆرینین چينا دهنگی د رستهیین راگههاندن، پرسیار و فهرماندا، ل سهر جوړی ئهقان رستهیان و واتایا مهبستدارا ئهواندا. ئارمانجا سهرمکی ژ ئهفی فهکۆلینی دیارکرنا رۆلی ئاوازهیییه د فهگوهاستنا واتاین مهبستدار و ریکخستنا هملویست و زانیارین نوییه د گۆتنیدا. ئهف فهکۆلینه ل دویف رییازا فهکۆلینا بریتانی و دیارکری ژی ل دویف مودیل (هالیدی و رۆچ) هاتییه ئهجامدان، ژبو شروقهکرن رستهیین هملبژارتی دگۆتنیدا، د ههردوو رۆیین دهنگسازای و پراگماتیکیدا. ئهجامین ئهفی فهکۆلینی دیاردکهن کو دشیانا ناخفتنکهریدا به ریکا کۆنترۆلکرنا چينا دهنگیا خو سنوورمکی بو ئهرکی مهبستدار گۆتنی خو دانیت. ب ریکا گوهۆرینا ئاوازهیی، ناخفتنکهر دشتی نافهروکا پهیما خو بگوهۆریت. ههر ومکی بو نمونه، دشیاندایه ب ریکا گوهۆرینا ئاوازهیا نزم بو جوړی ئاوازهیا بلند- نزم جوړی رستهیا راگههاندنی بو پرسیارکرنی بهینه گوهۆرین. ئاوازه ومکی هۆکارمکی سهرمکی رۆلی خو د فهرهاندنا مژداریا گۆتنی و دیارکرنا مهبستا ناخفتنکهریدا دگیریت. بو ئهفی چهندی فهکۆلهری چهندین نمونهیین پیندی هینایه و ب ریکا پروگرامی پرات شروقهکرنیه. پهقیقین سهرمکی: ئاوازه، پلهیا دهنگی، واتاو مهبستا پراگماتیک، پروگرامی پرات (praat)، جوړین گۆتنی.

1. پێشهکی

1.1. نافونیشانی فهکۆلینی:

ئهف فهکۆلینه ل ژیر نافونیشانی ((ئاوازه و پراگماتیکا گۆتنیه، زمانی کوردی گۆفرا به هیدینی)) د ئهفی فهکۆلینیدا دهفوکا زاخۆ وهک نمونه هاتییه وهرگرتن، پیکۆلی دکهت بکارهینانا ئاوازهیی د ناخفتنا ناخفتنکهرین دهفوکا زاخۆدا پراکتیک بکهت. ئهف فهکۆلینه دووپاتی ل سهر گرنگیا ئاوازهیی د زمانی گۆتنیدا دکهت و ب تایبهتی د گۆفرا به هیدینی- دهفوکا زاخۆدا و رۆلی ئهوی د گههاندنهکا کاریگهردا. ب ریکا تیگههستن و پراکتیکرنا جوړین ئاوازهیین گونجایدا کو دشیانا ناخفتنکهریدا به رۆهنی و هویراتیا پهیامین خو یین زمانی.

2.1. پرسیارین فهکۆلینی:

د ئهفی فهکۆلینیدا دی ههولمهین لنگهرانی بو ب دهستقههینانا بهرسقین ئهقان پرسیارین ل خواری بدهین:

1- ئهوی ب ریکا راههکرنا گۆتنی و بکارهینانا ئاوازهیی ئه دشتین بگههینه واتا و مهبستا پراگماتیکا گۆتنی؟

2- ئهوی گوهۆرینا ئاوازهیی واتایی دگوهۆریت؟ یان گوهۆرینا واتایی ئاوازهیی دگوهۆریت؟

3- ئهوی د گۆفرا به هیدینیدا پلهیا دهنگیا کیژ جوړی رستهیی ژ ههمیان بلندتره؟

4- ئهوی ئاوازهیی چ پهیمهندی ب ئاستی پراگماتیکه هیه؟

5- ئهوی ناخفتنکهر دشتی ب ریکا ئاوازهیا گۆتنی نافهروکا مهبستی بگوهۆریت؟

3.1. ناریشا فهکۆلینی:

ئهف فهکۆلینه هاتییه ئامادهکرن، ب مهبستا دیتن و بهرچاقرنا ئهوان ئاریشهیین د دهما گۆتنیدا پهیدادین. ژ نهگهری هۆکار و بنهمایین پراگماتیکي ژ لایهکیفه و ژ لایهکی دیقه هۆکارین فونهتیکي ب گشتی و فونۆلوجیا زمانهکی دیاریکری ب تایبهتی و ب تایبهتی ژی هۆکارین گریدای ب ئاوازهیا گۆتنیه، کهواته پینقههاتنا هۆکارین پراگماتیکي و دهنگسازای ب شومیهکی گشتی د زمانهکی دیارکریدا ب تایبهتی کارتیکرنا خو یا هه ل سهر بجههینانا ئهرکین زمانیین جیاواز و دیارکرنا مهبستین گههاندنی یین جیاواز د

ښه ځولنې پي ډهينه دان. ټهف نمونين هاتينه هملېژارتن بؤ (6) کهسین پسرور هاتينه هنارتن. مودېلا پېشنيارکری بؤ ټهفې ښه ځولنې مودېلهکا ټيکهله، ټو ژي مودېلا (هاليدای- 1985) و (رؤچ- 1983) په وژيدمرين پميوهنديارين ب ټوئ مودېلېفه هاتينه بکارهينان. پروگرامي پرات بؤ تومارکرا دهنگان بکارهاتيبه. ټو رستمين ژ ناخفتنکران هاتينه وەرگرتن، لښنا فريکانسا (44000Hz) بؤ تومارکرا دهنگان ل دويځ ستاندردي پروگرامي پرات هاتينه بکارهينان. نزمترین و پترترین فريکانسا پلها دهنگي، فريکانسين 75- 500 د ټهفې ښه ځولنېدا هاتينه دانان. نمونين پروگرامي پرات ب (IPA) هاتينه نفيسين، وينې پيلادهنگي، شهنګينگار و پلها دهنگي يا همر رستمکې هاتيبه ديارکرن.

10.1. نافروکا ښه ځولنې:

ټهف ښه ځولنه ل سمر سي پشان هاتيبه دابهشکر ب ټهفې رهنګي کو پشکا ټيکي کو باس ل سيمابن ټاکوستيک و ټوازيه هاتيبه کرن ديسان باس ل کومهلا توني هاتيبه کرن و مکي يکهيمکا بنهرمتي يا ټوازيه. پشکا دووي، ټهف پشکه هاتيبه ترخانکر بؤ چنډ بابهتهکين پيدفي ب پراگماتيکفه، مينا بکارهينانا زماي، پروستيسا پميوهنديکرن و واتا و مبهستا پراگماتيکي و ټوازه و کردهين ناخفتن. پشکا سين و دوماهي يا گرېدايه پراکتيکرا ټوازيه پراگماتيکا گوتنې ب ريکا پروگرامي پرات ټهفې پشکي جوړين گوتنې ل دويځ بلندي و نزميا توني گوتن راکههاندن، پرسيار و فرمان ب ريکا پروگرامي پرات هاتينه شروفهکر و نمونه و روکرين پيدفي بؤ واتا و مبهستا پراگماتيکي هاتينه ديارکرن. ل دوماهي گرنگرين ټنجامين ښه ځولنې و ليستميا ژيدمرين د ټهفې ښه ځولنېدا مفا ژي هاتيبه وەرگرتن، ديسان همدو پوختهمين ب زماي عمرهبي و ټينگليزي د ټهفې ښه ځولنېدا هاتينه ديارکرن.

2. پشکا نېکي:

1.2. فونتيکا فيزيکي (Acoustic Phonetics):

ښه ځولنې چاوانيا دروستبونو دهنگان د هوایدا، ټوئین ژ ټهگرې شپولن بهيزين پلها دهنگي و هوایي ژ سبهان هاتي و لښنا ټنډامين ناخفتنې دروست دبن(ټمين، 1989: 240)، نانکو دهمي ناخفتنېدا دهنگ ژ ناخفتنکري بؤ گوهداري دهينه ښه ځولنه؛ قوناغا دووييه، فونتيکا فيزيکي بان(ټاکوستيک) ښه ځولنې ښه ځولنه دهنگي د ناف هوایدا، دروستبونو شپولن دهنگي و شروفهکرنا شپولن دهنگي دکمت، ټهف قوناغه د نافهرا دهمي ناخفتنکر د ناخفت و گوهداريدا، واته دهمي لښنا شپولن دهنگي(الحسن، 2014: 17-18).

فونتيکا فيزيکي روالمت، نافروک، چاوانيا دروستبونو شپولن دهنگي، چاوانيا ښه ځولنه ټوازيه شپولان بخوځه دگريت. دهنگ ب شپوئ شپولان ژ ټهگرې لښنا هوای دروست دبن. واته دهنگ بريتيه ژ کومهلهکا شپولان، لمزاتيا ټهفې کومهلا شپولن دهنگي پيکدهيت دموروبرين(1100) پي د ټيک چرکيدا، ټهف شپوله هاتا مودايهکي تابيهت دچن و هيدې هيدې ټهف شپوله بهيزدبن، بمرې ټهف شپوله بهيزين د چنه گوهي گوهداري. د ناخفتنا ټاساييندا شپولن دهنگي ب ټالوزي پيکدهين، شپولن دهنگي سادهبن يان ټالوزين ب (خول Cycle) دچن.

نافهرا ناخفتنکراندا، ټهگر ټوازيه ناخفتنې ب شپويهکي دروست نههينه بکارهينان، دي بيه ټهگرې ليکتنهگههشتنې دنافهرا ټاکهکهساندا، چونکي ب گوهورينا ټوازيه نافروکا مبهستې دهينه گوهورين و ناريشيان دبورې فيزکرا زماي بؤ کهسين بياني دروستدکمت. ټهفې ښه ځولنې ب هوپراتي خو ل ټهقان ناريشيان کرييه خودان و هوولدايه چارهرسين گونجاي بؤ همر ناريشه و دياردميهکي ژ ټوان بهرچاښکمت.

4.1. گرېمانهيا ښه ځولنې:

گرېمانه دهينهکرن کو ب ريکا ټوازيه ټم دشين بگههينه واتا و مبهستا پراگماتيکيا گوتنې.

5.1. گرنگيا ښه ځولنې:

ل دويځ ټوان ژيدمرين ل بهر دهستې مه کهشتين، د گوڤرا بههدينېدا چ ښه ځولنهک بهري نوکه ل سمر پيکفه گرېدانا همدو ټاسنين دهنگسازي و واتاسازي و ب ريکا پروگرامي پرات نههاتينه ټنجامدان و پراکتيکرن، لهورا مه هوولدايه ب ريکهکا زانستې ټهفې چنډي بسلمينين.

6.1. نارمانجا ښه ځولنې:

نارمانج ژ ټنجامدانا ټهفې ښه ځولنې ټوه، کو ديارکرا رولي ټوازيه و شروفهکرنا گوتنېه د همدو ټاسنين دهنگسازي و واتاسازيدا و بؤ ټهفې مبهستې نمونمين پيدفي ل دويځ بهرنامي پرات هاتينه کومکر و شروفهکر.

7.1. سنووي ښه ځولنې:

ښه ځولنې د همدو ټاسنين دهنگسازي و پراگماتيکيه، بهلي پهنا بؤ ټاسني رستهسازييزي هاتيبه برن. نمونه ژ گوڤرا بههدينې- دهوکا زاخو هاتينه وەرگرتن. ب ريکا پروگرامي پرات هاتينه شروفهکر.

8.1. ريبازا ښه ځولنې:

ريبازا ښه ځولنې ب شپويهکي گشتي ريبازا وهسفي شيکارييه، د کومکرنا داتاياندا مفا ژ شپوازي مهيداني هاتيبه وەرگرتن.

9.1. شپوازي ښه ځولنې:

ښه ځولنې ب شپوازي مهيداني هاتيبه ټنجامدان، ناخفتنکري بؤ ټهفې ښه ځولنې هاتينه هملېژارتن ژبي ټوان دنافهرا 25-40 ساليندايه. همر رستميهک ژ (10) کهسان هاتيبه وەرگرتن، بکارهينانا رستميان تومارکرا سي جاري يا دهنگين(10) کهسان ژ همدو رگهزان کو (7) ژټوان رگهزي مي نه و (3) رگهزي نيرن، نمونه هاتينه وەرگرتن و پتريا ټوان چاو رسته دمرييه، ټو رسته هاتيبه پراکتيکرن. رسته ب شپويهکي نهراستهوخو و هندک رسته ژي ب شپويمي فمراخ ناراسته ناخفتنکري هاتينه کرن و ماوهي همر رستميهکي ژ (10) چرکيان نابوريت، ل (2025/4/1) دهست ب تومارکرا دهنگان هاتيبه کرن. ژمارهيا رستمين د ټهفې ښه ځولنېدا هاتينه پراکتيکرن (14) رستمه، نانکو همر رستميهک سي جارن هاتيبه تومارکرن. ټو رسته هاتينه ل سمر بنهمايي هندی هاتينه هملېژارتن، کو ههمان رسته ب ريکا گوهورينا ټوازيه ل دوماهيک پارچا گوتنې دبته ټهگرې گوهورينا واتايي. ژ بهر هندی ټهف نمونه هاتينه هملېژارتن، چونکي بهرسفا پرسيارين ټهفې

(Ladefoged, 1996: 14)، ب پېچېوانه، بُو گوهداري ژي دېته نېگري شلژانېيا هموي و ب هيزو زېدهتر د پمردا گوهدا دلځن، دنگهکي بلندتر دروستېت، وزهيا پتر و مودايي پتر دنگي بلندتر بهرهمهدينيت (عمر 1997: 30). واته تونديا دنگي ژ لايي بهرهمهدينيت پمومندي ب رېژه و فشارا هموي ژ سيهان دمرکهفيت و وزهيا بُو بهرهمهدينانا قماري نوي هموي، توندي و فشارا هموي نيشاندهت، نهف فشاره هر همان رېژهيا لمرينين گمرديلهين هموي د کمالي ناخفتنيدايه (موسهفي، 2024: 74).

ديسل (decibels) برېتية کيترين جياوازييا د هيزيدا (القوه) دنونيت و گوهي مروفي دشت همست پي بکت، بلندترين مودايي شيانا ناخفتني نزيکي (db60) ، په، د ناخفتنا ناساييدا د نافېرا (+db20) و د ناخفتنا بهيزدايو (400 db) (محمود، علام، 2009: 154). واته بلنديا دنگي دېته نېگري جياوازيي د واتيپدا، ب هاريکارييا ناميري ديسل (decibels) د پېفيت، کا بلنديا دنگي د سنووري ناسايديا په کيمه، دنگ نهرم يان گهلمک نهرم، يان بلنده يان گهلمک بلنده و همرومسا دنگي لمره يان هيواسيه، بلندگو نېکه ژ نهوان جوړين نارېکيا دنگي نيشاندهت، (Ball, 2021: 62).

واته دنگين گر و گپ و هيز و بېهيزو بلند...هند ژيک جودا دکت. پيقانا بلنديا دنگي ل جهي توندي پيدفېه، ژ همي دنگين ديتر ب هيزتر و بلندتر بهيته ديتر. بلنديا دنگي پست ب شپولن بنهرمت و دابهشکرا شهبنگا وزي دبستيت. (Fastl & Zwicker, 2007: 208-210). بلنديا دنگي گرېدايه ب نوي هموي ژ سيهان دمرکهفيت، هندي ژين دنگي زېدهتر و بلمزتر بلمرزن دنگ بلندهتره، وکي دمئ مروف دکته هموار و مروفي تورهييت...هند، بلئي د دمئ خمباريندا کيتر پيدفي ب رېژا هموي هميه (حسان، 1994: 229).

حمنجره بهرپرسه ژ دمرکرا لمرينين بنهرمت چېکين دنگي (الحزم الصوتيه) د نهوان دنگاندا دمرکهفيت، کو خودان شپولن بازنيي يان نيمچه بازنيه، وکي دنگين قاول و دنگين سنوريي (snorants) فورمانتا نېکي و دوويي پست ب سازگهها دنگي دبستن. دناف زانايين دنگسازيپدا، دمئ نامزاي ب پيکهاتا دکن، زمترين لمرين بُو بلندترين لمرين هژماردکن، زمترين لمرين (F1) په، و بلندترين لمرين (F4) په، گرنگرين دمستنيشانکرا دنگين زماي برېتية ژ پيکهينري (F1 و F2) و پيکهينري (F3 و F4) گرنگيا خو دمستنيشانکرا هندک دنگاندا هميه، دنگين دفني و دنگين لازماي، دنگين پهقي و نوي دنگين لمرينا نهوان زېدهتره بېهيزتره، ژهر هندي بزوين بهيزترن ژ نمرزينان و لمرينين نهوان ژي زېدهترن (فهرهادي، 2013: 84)،

فريکانسي (Frequency) کومهلميهکا لمرينابه، دنگهکي ژ دنگهکي ديتر جودا دکت. نهفي کومهلا فريکانسا ديژني (Formant). هر فورمانتهک ژ چند ناوازيان پيکهيت، و ديژنه هر ناوازيهکي هارمونيك (Harmonics). لمرينا نېکهم ناوازيما دنگي ديژني فريکانسا بنهرمت (fundamenate frequency). فورمانتا (F1 و F2) فورمانتا نېکي ديژني فورمانتا نزم، قهگريت بُو چاوانيا قهکرا حنجره، فورمانتا دوويي

خول (Cycle) واته، چونا نېکهم کومهلا (زرات) ي هموي و قهگريان بُو جهي خو ديژني خول (وميس، 1984: 23).

بنگومان رادهي گوھليوونا مروفي ل دويف بلندي و زمي و رادمي لمرينان دهپته گوھرين، بُو نمونه نېگري دنگهک (20) خولا کيتر بو د موي چرکيهکيدا، مه ب باشي گوھ ل نوي دنگي نابيت و نېگري زېدهتر بو ژ (20000) خولا دنگ دي هندي بلند بېت مروف نهشيت ب باشي و مريگري (وميس، 1984: 24). هر تنهکي لمرزوک شپولن خو همه، دکهپته ژير تاييتمنديا جستهي، پلا چري، قهاره، شيوه و رادي چاوانيا لمرينان پمومندي ب جستهپه هميه، جستهي گران هيواستر دمرزيت و قماري بازنيي سفتکره ژ قماري بارېک. ب نهفي شيوه لمرينين لمر کاردکمه سر ناوازه و لمرينين نوي لهشي (محمود، علام، 2009: 138).

هر وکي مه بهري نوکه نامزايپداي دنگ د ناخفتنيدا برېتية ژ چمندين شپولن دويف نېکداچووي و نالوز، نهفا نهفان شپولن دنگي نهم کمرت کمرت دکمين و دابهش دکمينه سر شپولن ساده و دي هر شپولمکا ساده شروفهکمين. نوي فيلترين شپولن دنگي ژيک جودا دکت د ناخفتنيدا، گموري، نمرمان و لېف...هند، همرومسا ل دويف گوھي ناوازي نهوان ژيک جودادکت (وميسي، 1984: 25).

سيمايين ناکوستيک (Acoustic features):

نهف سيمايه ل سر فريکانسا بنهرمت (fundamenate frequency) دمرکهف، نامازه ب لمرينا (Lowest frequency Component) فريکانسا نزم د شپولن دنگين نالوزدا دکت، نهفژي ل سر بلنديا دنگي (Loudness of Sound)، پلماي دنگي (pitch of Sound) و جوړي دنگي (Timber) رادوستيت. واته دنگ د نهفان همرسي سيفماندا ژيک جياوازي، گوھي مروفي ژي دشت همست پي بکت و دنگهکي ژ دنگهکي ديتر جودا بکت (فهرهادي، 2013: 81).

1.2.2. نېک: بلنديا دنگي (Loudness of Sound):

بلنديا دنگي تاييتمنديهکه ب ريکا گوھي هستيدکمين، واته گوھ همست ب نوي جياوازي دکت. دنگ ل دويف پيغري نهرم و بلند ب شپويهکي بنهرمت پست ب تونديا ناکوستيکي دبستيت. نهف تاييتمنديا سيمايين ناکوستيکي همتا رادمي هاوتايه ل گهل تاييتمنديين دنگي توندي (intensity) يان هيز (power) ب ديسيبيل (db) دپفيت. واته بلنديا دنگي ب تونديا دنگي په بنده (intensity). قهکوليني زماي بلنديا دنگي ل سر کاریگرييا تونديا دنگي و گوھي مروفي رادوستيت. واته دنگ بلندييت بُو بلنبوونهکا توند و زېدهبوونا لمرينين ژين دنگي، بلئي بُو دنگين خودان لمرينين جياوازي گوھي مروفي نهف هستيپکره نينه (Crystal, D. 2008: 290).

نېگري دوو چمنگالين هاوشيوه لېک بدين، نېک ب نهرمي نوي ديتر ب هيزي، جياوازييا د نافېرا نهوان همدو دنگاندا، دنگي نېکي سفت نهرمه ددمهکي کيما دشينين گوھلينين، يي دوويي دنگهکي بلنده ددمهکي دويردا گوھلينين، کاریگرييا نوي ژ دويرفه گوھليديت، چونکي دنگي بلند دېته نېگري شلژانېيکا ممرنترد هوايدا

د ناقبهر 180-400 HZ. ټیکرایا فریکانسا بنهرمت د ناخفتنا ئاساییا زه‌لاماندا ننزیکي 120 HZ، ل دهف ژنان 220 HZ ه، و ل دهف زاروکان 265 HZ، (cruttenden, 1997:3). واته گوهی مرقفی دشیت جوداهیی دناقبهر دهنګی نافرمتی و دهنګی زه‌لامیدا بکمت و دهنګین زراف و دهنګین ستوبر ژنګ جودا بکمت، همتا کو دشیت ناخفتنمیری ژي بنیاسیت. و مکی ل سمری دیار پلما دهنګی نافرمتی ژ پلما دهنګی زه‌لامی بلندتره، لهوا لمرینین دهنګی نافرمتان ژ لمرینین دهنګین زه‌لامان پترن و دهنګی زاروکا ژ یی نافرمتان زرافتره لهوا لمرینین دهنګی زاروکان پترن. واته پلما دهنګی ژ کسهکی بو کسهکی دیتر جیوازه (O'Connor, 1973:101).

فریکانسا بنهرمت، پلما دهنګیا ناخفتنی دهستنیشان دکمت، گوهورینا فریکانسا بنهرمت د دهمی ناخفتنیدا ب شپوهمی کي بلند یان نرم دهیته بهیستن. گوهورینا فریکانسا بنهرمت ل پشکا دووماهییا پارچیا ناخفتنی، و مکی بهرهمهینانا رستهین راکه‌هاندن و پرسپاری د زمانی کوردیدا دیته نهگمری گوهورینا واتایی. گوهورینا واتادارا پلما دهنګی د ناستی په‌یقنیدا ب تون و د ناستی رستهینیدا ب ناوازه دهیته هژمارتن(موسه‌فی، 2024: 56). هر چنډ ژمارا لمرینین دهنګی زیده‌ییت، دهنګ زیده‌ییت و پلما دهنګی بلندییت، هر چنډ ژمارا لمرینین دهنګی کیم بیت، پلما دهنګی نرم دیت.

3.2.2. سنی: جوړی دهنګی(Timbre):

نهف زرافه تاییه‌تمندیکه ب ریکا گوهی هسپنیکمین، گوهدار دشیت بریاری ل سمرجوداهیا دناقبهر دوو دهنګین هاوشپوهدا، پلما دهنګی، بلندیا دهنګی و درژییا دهنګیدا بکمت. هندک دیترنی Timbre و هندک دیترنی Timber (Crystal, 2008: 485). جوړی دهنګی جیوازی دناقبهر دوو نامیرین موسیقیدا دهرکشفیت، دیت هه‌فرابن ل پلما دهنګی(pitch) وبلندییا دهنګی(Loudness) به‌لی دوو نامیرین جیواز بهرهمه‌یین، و مکی پیانو و کهمانچه.

رونکنا نه‌فی چنډی نه‌وه کو همدو نامیره کومله‌کا ناوازیی بلافکمن، نیک (واته بنهرمتی- fundamental) یی زاله ب سمر نه‌وی دیترا، دوو (هارمونیک- Harmonics) ناوازیی دیترن و دگله‌دا دگونجن. د دهمه‌کید (الرتان- resonator) هندک ژ نه‌وان هارمونان زیده‌تر ژ نه‌وین دیتر بهیز دکمت، ناوازه ژي هندک تاییه‌تمندیان وهردرگیت، کو هاریکاریا گوهداری دکمت، جیوازیی بکمت د ناقبهر دهنګی و دهنګی دیترا، نامیریه‌کی و نامیریه‌کی دیترا. واته جوړی دهنګی کاریگریا گوهلپوونی ژمارا شپولین ساده دروست دیت، کو نه‌و شپولین نالوز ین کو دهنګ دگه‌هینیه گوهی گوهداری، ل گهل لمرینین هر نیکی و رادی به‌فره‌ییا دهنګی(عمر، 1997: 31). جوړی دهنګی د ناوازیی هارمونیدا سمر هلدت، چونکی مه گوه ل دوو لمرینین شپولین دهنګی یین هاوشپوه دیت، د نه‌جامدا مه‌وادیی نه‌میلودی زیده‌دیت، دهنګ بهیز دیت ب مخرجکی نیک مه‌ودا هه‌ییت (شاهین، 1984: 17-19). واته نه‌م دشین ب دهنګه‌دانه‌کی هر شپوله‌کا دهنګی نالوزدا- Complex Sound هیه بهیز بکمن، ب نه‌فی شپوهی گوهورین جوړی دهنګیدا(Timbre) دروست دین. نه‌گر ناوازیی هارمونیک بلند مهن بکمن، دهنګی جوړی زه‌لال(Clear Timbre) بهرهمه‌ییت و نه‌گر ناوازیی بنهرمت هارمونیا نرم

دبیزنی فورمانتا بلند کو گریدایه چاوانیا رادی قه‌کرنا بوشاییا ده‌فی. واته هر فاله‌کی دوو فورمانتین گرنګ یین هه‌ین، نه‌و ژي فورمانتا نیکی و دویتنه. نه‌م دشین د چنډ بواراندا مفای ژ فورمانتا ببینین، و مکی:

- جوداکرنا فالان.
- جیوازیی د ناقبهر ناخفتنکراندا بکیت، ژ لایین تمهن و رهمزیه.
- جوداکرنا جوړی کونسونانتان، دهمی ب ره‌خ فالانقه دهرکشفن. بو زانبارین زیده‌تر بنیره: (وهمس، 1984: 25).

2.2.2. دوو: پلما دهنګی یان ره‌وت (pitch):

پلما دهنګی بریتیه ژمارا لمرینین دهنګی د چرکه‌یه‌کید، یان گوهلپوونا دهنګان تو دشیتی ناخفتنمیری بنیاسی ب لایینا جیواز یا لمرینان (Bussmann, 2006: 907) واته، پلما دهنګی تیکه‌هشتن وگوهلپوونا مرقفی په‌یومندی ب ریژمیا لمرینانه هیه، کو ب فریکانسا بنهرمت (fundaminate frequency) دهنګی د ماوی ناخفتنیدا دهینه نیاسین، زیده‌بوونا ریژمیا لمرینان کاریگری ل سمر پلما گرژبوونا دهنګی و برا هه‌یای د سیه‌اندا هیه، ب بلندترین پلما دهنګی (higher pitch) دهیته دیتن و ب دابه‌زینا ریژی پلما نرم (lower pitch) دهیته دیتن. شپوازی گوهورینا پلما دهنګی بو مبه‌ستا په‌یومندیکرنی د دهمی ناخفتنیدا دبیزنی ناوازه- intonation- (Ball. 2021: 57).

ناوازیی ناخفتنی- intonation ژ نه‌جامی گوهورینین پلما دهنګی د ماویی دیاریکریا دروست دیت. پلما دهنګی چمکه‌کی درکاندنیه کو گریدایه راده‌ی لمرینین ژین دهنګی ل دهمی بهرهمه‌یینا دهنګیه. پیغمری ناکوستیکی نه‌وی ژي فریکانسا بنهرمت- fundaminate frequency کو ب هیرتزی- hertz دهیته دهربرین(موسه‌فی، 2024: 55). واته دشین هه‌ست ب گوهلپوونا پلما دهنګی بکمن ل دویف پیغمری بلند و نرم، نه‌ف تاییه‌تمندییا دهنګی همتا راده‌یه کی و مکه‌فه ل گهل تاییه‌تمندییا فریکانسا(frequency) دهنګی، کو ل سمر بنه‌مای لمرینین دهنګی گریداینه. فریکانسا دهنګی ب hertz (Hz) دهیته پیقان، بو نمونه: 440 Hz = 440 cps (خول د چرکه‌یه‌کید) دشین فریکانسا دهنګی ب شپوهمی کي نوتوماتیکی بکاره‌ینا شروقه‌کرنا فریکانسا بنهرمت یان(pitch meter) دیاریکمن. دگهل هندیدا ژي هچ په‌یومندیکا راسته‌وخو د ناقبهر پلما دهنګی و فریکانسیدا نینه(Crystal. 2008: 369).

ژلایین فیسبولوجیه دهنګ ب شپوهمی کي سهرکی پشت ب ریژمیا لمرینین ژین دهنګی دناق حنجریدا دبستیت. واته پلما دهنګی ژمارا لمرینین ژین دهنګی دناق حنجریدا د ماوی چرکه‌یه‌کید دیار دکمت، نانو گوهورینا پلما دهنګی ژ لایین درژی و گرژنیقه دهنګین جوړاو جوړ دروست دکمت. زیده‌بوونا په‌ستانا هه‌وی خوار حنجره‌ی ب کاریگریا دووم دهیته دانان ل سمر ریژا لمرینان. فریکانسا بنهرمت(fundaminate frequency) زرافه‌که ناماژه ب ژمارا لمرینین پلین دهنګی دووبارمکری یان دهنګی نالوز د ماوی نیک چرکه‌دا، زیده‌بوونا ماوی لمرینین ئاسایی د ماوی نیک چرکه‌دا، نه‌دامین دروستکرنی دوخه‌کی دیاریکری وهردرگن. فریکانسا بنهرمت کو ب هیرتزی(HZ) دهیته دهربرین، پترترین سنووری فریکانسا بنهرمت د ناخفتنا ئاساییا زه‌لاماندا د ناقبهر 60-240 HZ ه، و د ناخفتنا ئاساییا ژاندا

ب دیاردین چینیکاری (prosodic features) ددانن. چمن جیاوازی د نافکریندا هسیت، ناوازه یی هر بهایی خوئی هه، ناوازه ئو تاییهتیا دنگیه کو ههمی ناخفتنی ب خوځه دگریت و دچیته ناف توخم و پیکهینرین ئوئی ناخفتنی، ل دویف وانا و مبهسین دهربرینی و ههماهنگی دگل دم، جه، پلما دنگی و بارهڅو ناخفتنی رنګرکنا موسیقیا تاییهت ل دویف بارهڅو ناخفتنی ددمتی(بش، 2000: 531).

ناوازه دبیته ئهگمرئ گوهورینا واناو مبهستا رستی، ناخفتنکر ل دویف مبهستی ناوازهیی بلند و نرم دکمن ب ئهقی چندی جورین رستی بومه ژیک جودا دکمن، واته((مبهست له ناوازه موسیقای قسیه، گورانی روتی دمنګه، له چوار چنویهکی دیاردا بهوی هیزموه کونترول دمرک، گورانه گرنگهکانی روت تنها لمرسر برگه هیزدارموه روو ددهن))((کانهبی، 1998: 113). کهواته بلند بوون و نرمبوونا دنگی ل سسر برگا هیزداره. ناوازه د رستمیهکیدا دشت چمنین واتیین جیاواز بدت، یان واتیین بگوهوریت، بلئی ئهگمر رستی ناوازه نهیت، مبهستا ناخفتنکری دیار نابیت و دی توشی چمنین ئاریشا بیت، لهوما رسته بیی ناوازه نینه، گوهورینا ئمرکی ریزمانی د رستمیهکیدا وانا و مبهستین جیاواز پیدادین، ئهقه ژی رولی ناوازی دیاردکمت. گوهورینا لمرینا ژیین دنگی دبیته ئهگمرئ گوهورینا ناوازهیا رستی، هر ناوازه ژی واتییکا جودا ددمته رستی(ئهمین، 1994: 16)، بلندبوون و نرمبوونا ناوازهیی یان گوهورینا ناوازهیی د ناخفتنیدا دروست نابیت، ئهگمر د گل جهی هیزیدا یا ئیکگریتی نهیت، چونکی گوهورینا ناوازی ب تنی ل سسر برگا بهیزه، ئهقه ژی پهموندییا نیزیکی د ناڅیرا هیز و ناوازهیدا ددمته دیارکر کو نهشتین ژیک جودا بکمن، ژبر هندی گلمهک جارن مروف ل سسر واتییک د راوستیت و ل دویف هندی دگمریت، ئمرئ ئهف واتیه ئمرکی هیزیه یان ئمرکی ناوازهیا دنگیه، ل دوماهیکی ئهم نهشتین پشراست بین(حسان، 1994: 230)، چونکی ناوازهیی پهموندیهکا بهیز ل گل هیزئ ههیه، د دمی دهربرینا هر گوتهکیدا(utterance) دنگی خو بلند و نرم دکمن، واته نهیتئ گوهورینی د هیزیدا دکمن، بلکو د پلما دنگی ژیدا(pitch) دکمن، هاتنا هیزئ و پلما دنگی ل گل ئیک، ناوازهکا (Intonation)تاییهت دبختشیت(ویدووسن، 2009: 68). ناوازه ئامازی ب سروشتی پهموندییا د ناڅیرا فریکری و وهرگریدا ددمته، ئهڅا پهموندییا دناڅیرا ئواندا دبیت یا نیزیکی بیت یان یا دوویربیت...هند، بکارهینانا ناوازی هملویستی سایکولوژی، کلتوری، ئاستی کومه لایمتی بی ناخفتنکری بومه دیاردکمت. گوهدار دشت ب ریکا ناوازی ب ساناهی د مبهستا ناخفتنکری بگههیت(بدوح، 2012: 97-98). واته ناخفتنکر ب ریکا ناوازی هملویست و همت و مبهستا خو دگههینیت.

ناوازه چمنین ئمرکان د زمانیدا جیهی دکمت، ژبر هندی زانایین زمانی ب مبهستا دیارکر و پسهندرنا ئوان ئمرکین جیاواز چمنین پیناسه دیارکرینه:

- ناوازه (گورینی پلهی(نغمه) رستمیهک بهی دستکاری کردنی وشه و برگه و فونیم و مورفیمی ئو

مزن بکمن، جورئ دنگی کوپرتر (Deepened) دبیت(عمر، 1997: 34). پروسنسا بهیزکرنا هندهک شمولین دنگین ئالوز و لاوازرنا هندهکین دبتردبیزنی پالواتن(Altiering) (Brosnahan & Malmberg, 1970: 26).

3.2. ناوازه(Intonation):

ناوازه فونیمهکا نهکمرتییه، دمی ئهم دبیزین ئهف زمانه ناوازهداره، مبهست ژئ ئو زمانه، کو تیدا ناوازه وک بهشهک ژ پیکهاتیا رستی یان د گوتنیدا بکاردهیت. ناوازه د ئاستی دنگسازیییدا کمرستمیهکی زمانیی نهکمرتییه، پهموندیهکا ئالوز ب ئاستین دبیزین زمانیه ههیه، وکی ئاستی ریزمان، ئاستی سیمانتیک و پراگماتیک، دیسان چمنین ئمرک و رولین تاییهت د زمانیدا بجه دهینیت(عملی، 2014: 230). ناوازهیا دنگی گریدایه ب ژمارا لمرینین ژیین دنگی د چرکیهکیدا، ژمارا لمرینان پشت ب بلندبوونا ژیین دنگی دبستیت(الخولی، 1990: 169). واته ناوازه بریتییه ژ بلندبوون و نرمبوونا پلما دنگی د ناخفتنیدا (Hardcastle & Gibbon, 2010: 603)، ئهف بلند بوون و نرمبوونه گریدایه ب لمرینین ژیین دنگیه، موزیکا ناخفتنی دروست دبیت. ئانکو ناوازه گوهورینی ب سسر واتیای پمیف و رستمیاند دهینیت، هرهمسا ناوازه کاردکمه سسر بلند بوون و نرمبوونا دنگی، کو ژ ئهگمرئ لمرینین ژیین دنگی دروست بوویه، کهواته ناوازه دبیته موزیکا زمانی(لیلی، 2010: 3-2)

هندهک دنگسازدمی باس ل بابمتی ناوازی دکمن(جونس- 1977، روج- 1991، جیمسون- 1980، هنیوینگس- 1995)زاراڅی کیشدار(Problematic) بکاردهین و سروشتی کیشداری ناوازهیی د دوو ئهگمراند ژیک جودا دکمن:

ئیک: دهستنیشانکرنا واتیای ناوازهیی گلمهک یا ئالوزو ب زمحمته، دیارکرناکا هویرا ئمرکی ب تاییهتی جورین ناوازهیی کارمکی ئالوز و ب زمحمته(موسا، 2009: 26)، دهستنیشانکرنا نوتهی هر رستمیهکی وانا و ناوازهیا ئوئی بیی نامیرئ(Spectrogram)ناهیهت کرن، د راستیدا ئهف لایمینی زمانی هندی ئالوزه(سرکه) همتا کو ب نویترین و بیشکهفتینرین ئامیره ژئ ئهم نهشتین ههمی لایمان ب هویری دهستنیشانکمن(ئهمین، 1994: 16).

دوو: پیناسهکرن و دهستنیشانکرنا سنور و راده و پلما ناوازهیی کارمکی ب ساناهی نینه، ب گشتی گرانییا ئهقی کریرای د هندیدایه، چاوا دی شین ناوازهیی ژ دیاردین دبیزین چینیکاری جوداکمن، وکی جوداکرنا ناوازهیی ژ(پلما دنگیpitch)کو توخمهکی سمرمکی ناوازهیی یه، (ماوه Duration)کو توخمهکی سمرمکی دریزیا شمولانه، (بلندییا دنگی Loudness)کو توخمهکی سمرمکی هیزیه...هند. ب ئهقی شیوهی تیکهلیهک پیدای دبیت، چونکی ئهقین ل سمری مه ئامازه پیدای بهشتین گرنگن د پیکهینانا پله و پایمین برگهینادا(موسا، 2009: 26).

ناوازه گرنگترین دیاردمیا دنگیه، ههمی یهکمین ناخفتنی ب خوځه دگرت، هندهک دنگساز د پولینکرنا خودا ب فونیمین لومکی(secondary phonemes)یان فونیمین سمروی کمرتی (suprasegmental phonemes) ددانن و هندهک

هردوو بۆمه کوملهیهکا واتایی پیکدهین. واته هر راوستانهک کوملهیهکا واتایی دروست دکمت (حسان، 1955: 168)، بۆ نمونه:-

1- || نهرینی وانه خواند-||.

2- || کچا من-|| ئهوی دهرگههی بگره-||.

هر وهکی د رستهین سهریدا دیار د رستهیا ئیکیدا، مه کوملهیهکا ناخفتنی و واتایی هیه، بهلی د رستهیا دوییدا، کو کهفتیه د ناچهرا دوو راوستاناندا، هر بهشهکی رستی دئ بیه کوملهیهکا ناخفتنی، بهلی هردوو کوملهین ناخفتنی مه ئیک کومهلا واتایی هیه، چونکی واتایا رستی پیکه گریدایه. کومهلا واتایی زاراقیهکی گشتیه، بهلی کومهلا ناخفتنی زاراقیهکی دنگسازیه. ناخفتنا دروست ژ لایی واتاییه کومهلا واتایی پیکدهینیت و کومهلا واتایی دبیت کوملهک یان چند کوملهین ناخفتنی بن (حسان، 1955: 168).

دانستی فونولوجییدا کومهلا تونی (tone groups) وهکی بهکهیهکا سهرمکیا (intonation) ئاوازیی تهماشه دکمت، هر وهسا ب مهرنترین یهکا ئاوازیی دهیه دانان. کومهلا تونی ژی چند پهیهک کول دویف پیروها ریزمانی لیکدایه، زنجیریهکا ناخفتنی د نوینیت، نهف ناخفتنیه ژی ب شیویهکی ساناهی بهرهم هینایه. دگهل هندیدا مهرج نینه دهرکهفتنا بهکهین تونی (tone unit) د رستهیهکیا یان پارسهیهکیا ب شیویهکی ریک و یهکسان ههمان دم جه ههیت، چونکی تون (tone) دقت ل جهی برگا هیزا (tonicity) د چارچوئی گویندا تهماشه بکمت، بهریخو ب دینه جورئ ناراستهکرنا گویت، هر چ برگهیا هیزا (tonicity) ژ لایی درکاندنیقه ل دویف بلندبوون وکهفتنا پلهیا دنگی (pitch) دیار دبیت، ئه برکه ژی ب دیارترین برگا ناف رستی دهربریه، و دکهفته سهر گرنگترین پهیف یان کهرستی فهرهنگی د رستهیندا، ههر وهسا زورترین زانیاریان هلدگریت، کهواته ئه رستهیه زورترین زانیاریان ب خوقه دگریت (عملی، 2014: 234). کومهلا تونی ژی ژ (کروک، پینش کروک و پاش کروک) پیکدهیت، ب دیتنا کریستالی کروک جههکی بهمرمت دناف یهکهیا تونی (tone unit) دا هیه ب وانا (تعمامبوون completeness) لیک ددهفته، کروک بهرترین پلهیا دنگی (pitch) د گویندا وهردگریت (crystal, 1969: 207).

ژ بهر هندی گلهک جارن ناخفتنکهر مهبهستا گوینن خو ژ لایی پراگماتیکیقه د ئاستی ئاوازییدا بهرجهسته دکمت، کو هیزا برگهیا (tonicity) ب فونیم د دانیت، واته وهکی فونیمهکی سهردهریی دگهل دکمت و ئهرکی گوهرینا مهبهستا گوینن دیاردکمت، بۆ نمونه د ریزبوونا کهرستهین گوتنهکا ئاساییدا، زانیاریین کهفن دهستیکی دهرکهفن و زانیاریین نوی د ئیخنه سهر زانیاریین کهفن، بۆ دیارکرنا نهفی باری ل سهر ئهوی دهوروبهری د راوستیت یی ناخفتن تیدا هاتییه بکارهینان، واته تیکهلی زانیاریین دهوروبهری و باره دخی ناخفتنی دبیت. ئهگهر هیزئ بیخینه سهر کهرستهیهک ژ کهرستهین گویت، بۆ دیارکرنا یان دهریختنا ئهوی کهرستهیه دناف کهرستهین دیتین گویندا، نهفه ژی دبیه هیزما دهوروبهری واتایی کو ب ئاوازه دهیه نافکرنا، کهواته ناخفتنکهر ب مهبهست ئاوازیی

رستهیه پنی ئهوترئ ئاوازه نهیهته هوی گورینی ئه رستهیه (ومیس، 1984: 93).

- ئاوازه ((گورینی لهرینه هوی ژیکان دهیهته هوی گورانی ئاوازه رسته. و هر ئاوازه واتیهکی جیا به رسته دهیهخشی)) (نهمین، 1994: 16).

- ((ئاوازه رسته شیوه و نمونهکانی گورانی رستهکه پرودهدن)) (کانهبی، 1998: 113).

- ئاوازه برینییه ژ بلندبوون و نزمبوونا پلهین دنگی د دهی ناخفتنیدا (علی، 2013: 114).

د نهفان پیناسهین سهریدا دهیهته دین، ئاوازه راستیهکا فونمیک یه پیوهندییهکا بههرتی ب گوهرینا پلهیا دنگیه هیه، گوهرینا پلهیا دنگی ژی گریدا ریزما لهرینن ژین دنگیه، لهرینن ژین دنگی ژ لایی گوهرینوونیه ب فریکانسا بههرتی دهیه نیاسین. نهفه ژی واته ئه راستیا فونمیک ل شیویه فونولوجیدا شیوه و نمونهین پلهیا دنگی ریکهستیه کو شیانا جودا کرن هیه، چونکی ئهرک و واتایی جورا جورا زمانیدا بهجه دهینیت، بهلی دهی پیوهندییا ئاوازیی ب واتایا گشتی و واتایا ئالوز دهیهته ههبوونی زمانان نامازه ب کوملهک پیهرین دیت دکمت، وهکی پلهیا دنگی، پلهیا لمزاتییا ناخفتنی (tempo) و ههر وهسا نامازه ب هیمایین لقیان (gusture) دکمت، مینا لقیان دهست، چاف و لیف دگهل ناخفتنیدا و هندک جورین دنگی، مینا دنگی همناسهیی (breath voice)، نهف بگوره ل گهل پلهیا دنگی دشین واتایا کروکی بیخنه سهر واتایا گشتیا ئاوازیی، سیمایین پرسودی د ئاوازیی ب تاییهتی و د زمانیدا ب گشتی بهشاریهکا چالاک هیه (کانهبی، 1998: 113-114). واته ب ریکا هیمایین زمانی و نهزمانی واتایا کروکی بیخنه سهر واتایا گشتیا گوتکه (گویت)، نهفه ژی مهبهستا سهرمکیا بابیهته کو پیوهندی ب واتایا پراگماتیکیقه هیه (علی، 2013: 115).

4.2. کومهلا تونی (Tone groups):

زمانانان ژ گوشه نیگایین جودا جودا، زاراقتن جورا جور بو نهفی مهبهستی دهستیشانکرینه، وهکی: کومهلا ئاوازیی (Intonation groups)، کومهلا همناسی (Breath groups)، کومهلا تونی (Tone groups)، کومهلا واتایی (Sense groups)، یهکهین تونی (Tone-units) و دهستهواژین فونولوجی (Phonological phrases) د گهل هندیدا ژی ریکهفتنا گشتی ل سهر پیکهاتا ژ نافدا دا هیه (Cruttenden, 1997: 29).

تمام حسان ل سالا 1955 ئ بۆ زاراقتی کومهلا تونی زاراقتی المجموعه الکلامیه- کومهلا ناخفتنی بکارهینایه. ب دیتا ئهوی کومهلا ناخفتنی زنجیریهکا دنگیا پیکهگریدایه دنگین زمانیه د دهی هر همناسیهکیا د ناچهرا دوو راوستاناندا. ب نهفی شیوهی بهشی ههلیزارتی دشیت رستهیهک یان پهیهک بیت. دویفا دهیت باس ل زاراقتی کومهلا واتایی (المجموعه المعنویه) دکمت، ئه رستین دریز ئهون نهشین ب ئیک همناسه دهربرن، ناخفتنکهر رستی دابهشی دوو بهشان دکمت و هر بهشهکی ب همناسهکا سهر بهخو دهردبریت. هر بهشهکی رستی دبیه کومهلیهکا ناخفتنی، چونکی دکهفته د ناچهرا دوو راوستاناندا، بهلی نهف کوملهین ناخفتنی واتایا ئهوان پیکه گریدایه، واته

بکېن ، بهلې نهشين کارتيکرنې سهر وانايا رېزمانيا ناخفتني بکېن، بۆ نمونه:
5- چمند گول چاندن؟
دوو گول چاندن.

د نمونېا پېنجېدا پاش کروک هېه، کو ئو ژي(گول چاندن)ه، کهواته پاش کروک ژي همر و مکې پېش کروکې نارومندانېه. (Fattah, 1997:62). کهواته د کومه لا تونېدا کروک ب خورتييه و دقيت هېبېت، بهلې نه مېرجه پېش کروک و پاش کروک هېن، چونکې کومه لا تونې ب کيمېقه ژ برگېهکې پېکدهيت.

3. پشکا دووېن:

1.3. بکارهينانا زمانې:

بکارهينانا زمانې و بهرجستهکرن د ناخفتنيديا نېک ژ نارمانجېن گرنک و سهرمکېن فهکولېنېن پراگماتيکې دهيت دنان، چونکې پراگماتيک گرنکې ب زمانې بکارهاتي د دوروبهرېدا ددېت. زمان لايې همر تاکهکې ژ تاکېن جفاکې بوييه رمفتارمکا رۆژانه و بهردوام ل گهل تاکهکسېن دېتر يېن ناف جفاکېدا بکاردهين، ب هاريکارييا زمانې تاکهکس هزر و بۆچوونېن خو دهردېرن، کهواته مړوډ زمانې بۆ جېيهجېکرنا حمز و نارمويېن خو بکاردهينيت، داکو بگههيت نارمانج و مېهستېن خو، بېگومان بهرجستهکرن هوان نارمانجان ب رېکا زمانيه، کو د ناخېرا ناخفتنکمرېن زمانېدا دهيت نهجامدان(مزيد، 2010: 18). زمان پېکهاکې سهربهخوېل دويډ ياسايېن رېزمانې ب رنکهکې رېکخستې کاردکېت، ئهف رېکخسته رېکها سهرمکېه کو کريارا گهاندنا زمانې پې بهيت نهجامدان(خالډ، 2010: 89).

ئانکو مړوډ زمانې بکاردهينيت، بۆ گهاندنا مېهستان و جېيهجېکرنا نارمانجان، يان بۆ تېگههشتنې دناخېرا ناخفتنکمرې و گوهدارېدا ئهف ژ لايېکې، ژ لايېکې دېترقه بۆ جېيهجېکرنا ئوئ مېهستا ناخفتنکمرې دقيت، رولې زمانې ب تنې ئمرکې گهاندنې نېنه، بهلکو مړوډ هندهک کاران ب زمانې نهجام ددېت، همکه زمان نهبيت، ناهينه نهجامدان(Haslett, 2008:4)، کهواته د راستېد ئمرکې زمانې ب تنې فهگوهاستنا ناخفتنې و وسفکرنا ژيواري نېنه، چونکې زمان و مکې نامرازمکې پېومنديکرنې تنې نېنه، بهلکو تاکهکس دشت هوان ئمرک و کاران پې جېيهجې بکمتن، کو رنکه بېي هېوونا زمانې جېيهجېکرنا کارمکې ب ساناهې نهبيت. هېروها مودېلېن بکارهينانا زمانې سنووردارينېن ب ئېک جور، بهلکو بۆ ئېک مودېلې چندين جور و مودېل هېنه، و مکې(دانوستاندنا ئاسايې، ناخفتنې ئالوز، گرېدانا گرېهستان، نامه گوهورېن، هندهک نمونېن ئهدهي، چيرۆک و رومان...هتد)داهينانېن کومه لايېتې، ئېکه ژ نارمانجېن گرنکېن بکارهينانا زمانې. بههرا پتري پېومندين جفاکې ژ نهجامي ب دهستقههينانا کارې زمانې دروست دېن، ئهفجا نيزېک بن يان دوويرېن، بۆ نمونه دمې تاکهکس گهلک جارن د رمفتارمکا خهلمېدا کريارمکا خراپ نيشاندېت، بۆ هندی داکو ئوئ وېنه يان ئوئ کريارا نهشرېن دناف جفاکېدا راستقه بکمتن، ئېکېم کارې دکمتن جېيهجېکرنا کريارمکا زمانيه، کو ب رېکا ئوئ کريارا زمانې دې گوتنا خو رونهکتن و ب دروستې کا چ مېرم ب ئوئ کريارې هېوو، دې ب رېکا زمانې راستقهکتن، بۆ هندی داکو داخوازا ليپورېنې بکمتن

بکاردهينيت، بۆ هندی داکو جهختې ل سهر بهشي گرنکې گوتنې بکمت و سهرنجا وهرگري بخو ب راکېشيت، هېروها هزر و بيرېن وهرگري بهرف ئوئ کمرستهيې بېت، يې کو د گوتنېدا يې گرنکه و ب مېهستا جوداکرنا هوان زانياريان دگهل زانيارېن کھن (عملي، 2013: 116-117).

يهمکېن فونولوجي ژ لايې هېرمهکې فه چوار پله هېنه، ئوئژي(کومه لا تونې، کومه لا هيزي، برکه و فونېم) پېومندي دناخېرا هواندا ئاسايېه ، واته کومه لا تونې ژ پېنگافهکې يان زېدمتر پېکدهيت ، همر پېنگافهک ژ برگېهکې يان زېدمتر پېکدهيت و همر برگېهک ژ فونېمکې يان زېدمتر پېکدهيت(Roach, 1983:145). ئو زارافېن ژ بۆ شروقهکرن ئاوازيې بکاردهين، بۆ نامازمکرنې ب پلېا دهنگي(pitch) يان جوداھييا تونې د همر ناخفتن و دمربرېنهکېدا ب کومه لا تونې دهيت نهفاکرن.

● همر دمربارې کومه لا تونې ب ديتنا(فماح)ي، کومه لا تونې ژ چمند رمگزان پېکدهيت ئو ژي: ناوک/کروک، پېش کروک و پاش کروک(Fattah, 1997:62)

1- **کروک/ ناوک (Nucleus):** کروک گرنکترېن رمگزه د کومه لا تونېدا، رمگزهکې بنهرت وب خورتييه دقيت هېبېت، همر رستهيېکې کروک هېه، کروک لېنا پلېا دهنگي يا سهرمکې(pitch)هملدگريت. کروک ئمرکې دمرېخستا زانيارېن نوي د ناف کومه لا تونېدا ب جه دهينيت، ئېک ژ ئمرکېن ئاوازيې ژ ئېک جوداکرنا زانيارېن کھن و نوييه، همر کومه لاکا تونې ب تنې ئېک کروک هېه، واته زورترېن زانيارېان هملدگريت، بۆ نمونه:

3- چمند گول چاندن؟

دوو

د ئهفې نمونېا سيېدا (دوو) کروکه، ئهفه سادمتري تون د زمانېدا پېکدهينيت، چونکې ژ ئېک برگه پېکهايتيه و پېومندي ب دوروبهرېقه(context) هېه، د ئهفې نمونېدا مه پېش کروک و پاش کروک نېن، چونکې تنې مه ئېک برگه هېه، کهواته د ئهفې جورې ئاوازيېدا ب تنې مه هيز و تون هېه، مه پېش ئاوازه و پاش ئاوازه نېن.

2- **پېش کروک(Pre-nucleus):** پېش کروک دشت ل ئاستي نزم بيت، کو پلېا دهنگي(pitch) همر ل ئاستي نزم دمينيت، همتا دگههيت کروکې يان ژي دشت بلند بيت، کول ويري پلېا دهنگي(pitch) ل سهر خو نزم دبيت همتا کو دگههيت کروکې، بۆ نمونه:

4- چمند گول چاندن؟

هوان دوو گول چاندن.

د نمونېا چارېدا پېش کروک هېه، کو ئو ژي(هوان)ه ، واته نهگهر گروپې تونې ژ کروکې دهستېنکر ل ئوئ دمې مه پېش کروک نابيت، و مکې: دوو گول چاندن. ل فېره مه پېش کروک نېنه. واته پېش کروک نارومندانېه.

3- **پاش کروک(Post-nucleus):** پاش کروک هوان همې رمگزان ب خوڤه دگريت ئوئ پاش کروکې دهين، شېوه و نمونېن پلېا دهنگي پاش کروکې ژ نهگهرې لېنا کروکې دهينه نياسېن، گوهورېنېن جوراو جور يېن پاش کروکې دشتېن کارتيکرنې ل سهر وانا و هملويستې ناخفتنې

دهينه ځمگوهاستن، وەرگر ب ریکا گوهی نهوان شهپولین هموای و مرگريټ، دهنگان ناراسته میښکی دکمت ژبو شروځمکرنی. د نهفی کرپاریدا مهرجی ههپونا کودی ههځیشکی زانیارین زماڼی د ناځیرا فریکری و و مرگریدا مهرجهکی بنهرته ژبو سرکهځتن کرپارا گههاندنی، نهگر نهف مهرجه نههینه پهرموکر سرکهځتن ب دهسنته ناهیت (خالد، 2010: 89). پندقیه کودین ههځیشک دناځیرا ناځتنکری و گوهداریدا ههین دا کو کرپارا پهپوندیکرنی یا سرکهځتی بیت.

نارمانجا سرهکی ژ پهپوندیکرنی فریکرن و گههاندنا پهپامیه، د ناځیرا دوو کهساندا یان زیدمتر دهینه نهجامدان، کهواته نهو ریکه یا ناځتنکر بکاردهینیت ب مههستا ځمگوهاستن پهپامی بو گوهداری (و مرگر)، ههروسا پهپوندیکرن ب دوو ریکان دهینه جیهجیکرن: نیک: پهپوندیکرن ب ریکا زارمکی. دوو: پهپوندیکرن ب ریکا نفیسینی (لایز، 1987: 222). ریکا زارمکی ب ریکهکا سرهکیا پهپوندیکرنا زماڼی دهینه دانان، چونکی ژ لایز میژوویقه زارمکی پیش نفیسینی پهپدا بوویه و ب پهپوندیکه راستهوخو دهینه هژمارتن. گههاندنا هه پهپامهکی بتنی ب ریکا گری، لارسته و رستهیان نینه، بهلکو گهلهک جارن ناځتنکر ب ریکا هیمایین زماڼی یان نهزماڼی پهپاما خو دگههینه گوهداری، کهواته گهلهک جارن ناځتنکر پیډفی ب دهوروبریه بو گههاندنا پهپامی نهفه ژ ب یاسا و بنهپامین پراگماتیکه پابهند بیت. نانکو پروسیسا پهپوندیکرنی ل نهوی دهمی دئ یا سرکهځتی بیت، دهمی و مرگری شیان شروځمکرنا ههپان پهپامی ههپیت، نهوا ناځتنکری بهرهمهپانی، نهگر بهروفازی پروسیسا پهپوندیکرنی یا سرکهځتی نابیت.

د راستیدا پهپوندیکرن د سیستهمی پهپامیدا ل سر بنهپامین خواستا زماڼی هاتیه دانان، کو پیډفی ب زانیارین ناځتنکریه، نهکو شیان و چالاکیین نهوی، کهواته نهو زانیارین نهپار و ځشارتی نهوین دهربارهی زماڼی دزانییت، ژ بهر هندئ دئ بینین گهلهک جارن پهپاما ناځتنکری مههستا دیارا پهپوندیکرنی دیارناکهتن (زکریا، 1980: 260-261)، بو نمونه: دهمی کهسهک دیژیت، خارنا گهرمه، نانکو هشیاربه دهفی خو نهسوژی. بهر هندئ پهپاما ناځتنکری ل نهوی دهمی دئ یا سرکهځتی بیت دهمی دکهینه دناځ دهوروبریدا، نانکو بکارهینا زماڼی دهوروبریدا و اتا و مههستا ناځتنکری دیاردییت. ل بهرچاډ و مرگرتنا و اتایا پراگماتیکي، بهشکی زورئ کیشه و گرفتین پهپوندیکرنی پی دهینه چارهسکر، ب ریکا دهوروبری ناځتنی، و مکی فرمواتای و هاوپیژی... هتد، نابنه نهگري تهومرزی و تیکدانا زماڼی (محو، 2008: 115).

3.3. واتیایا پراگماتیکي:

د پروسیسا پهپوندیکرنیدا بو تیگههشتنا واتیای، ب تنی زانیارین فرهمگی و شارهپبون د یاساین زماڼیدا تیرا هندئ ناکمت، د دهربرینا نهوان رستهیان بگههی نهوین پروسیسا پهپوندیکرنیدا بکاردهین، چونکی گهلهک جارن ناځتنکر چندين جورین دهربرینان بکاردهینیت و ناراسته و مرگری دکمت، واته ژبلی واتیای سیمانتیکي چندين واتیاین دیتر ددهمت، نهفه ژ و ل گوهداری دکمت پیډفی ب هوکارین دیتربیت کو هاریکاریا گوهداری بکمت داکو د ناځتن

یان بهرگری ژ خو بکمتن، یان داخوای ژ کهسی بهرامبر بکمت لی بیوریت، بو ژبیرنا نهوان گونههان، نهفه ژ ب ریکا داخوای لیوورین، و مکی:

6- داخاژ لیوورین دکمه بو نهوی کاری من کری.

هه و مکی دیارکری د نمونهیا ژماره (6) دا، جورئ پهپوندی دئ چیه باری ناسایی بهری هینگی (الشهری، 2004: 25).

ب نهفی شپوهی مروت ههست ب نهوی چندين دکمت، نهوا گوهداییت، ب ریکا کردمیا زماڼی وینهی خو ل دهف جفاکی جوان بکمت، نهو ژ ب ریکا ناځتنی، ب شپوهی بهرگری کرنی بیت ژخو یان راستهکر بیت، یان شروځمکر بیت، دځیریدا بو مه هیزا بکارهینا زماڼی د ناځتنیدا دیاردییت. باری بکارهینا زماڼی ناځتنه و نهو کارهینا ب ریکا گوتهکی دیژنی کارئ گوگردنی (گوهداریکرن) ناځتنی. گوگردن چالاکیهکا سرهکیه، کو سروشتهکی پراگماتیکي بکارهینا زماڼی ددهمت، ب نهوی سیفهکی کو خالا گوهورین، ب شپوهی کراری ب ریفهچیت، کو دهوروبری ناځتنی دروست دکمت، ب تایی د نهوی دهوروبری تیدا بکاردهیت، دناځیرا ناځتنکری و گوهداریدا، کهواته ب کارهینا زماڼی ژبلی فورمی دهرقه یی زماڼی فورمی نافدا ژ یی زماڼی بخوځه دگریټ، کو تیدا و اتا مههستین ناځتنکری و زماڼی نهوی دیاردین. شپوه و واتیای گوتهکی کاریگری ل سر دهربرین هیه و مههست و نارمانجان دیاردکمت، بو نمونه: - و مکی ناځتن کهسهکی بو ههفالی نهوی دیژیتی:

7- ته دځیت پیاسهکی بکمین؟ کهسی نیکی: بهلی.

کهسی دووی: نهزئ پهریشان.

نهگر تماشنه نهفان دوو بهرسقین د نمونهیا (7) دا بکمین د بهرسقا کهسی نیکیدا، پشت ب پرسپاری بهستییه دیژیت بهلی، ژ لایز ریزمانیقه نیک پهف دهربریه و ژ لایز واتیایقه بهرسقا لوجیکیه، بهلی د بهرسقا کهسی دوویدا ب شپوهی ب ریز و نهراستهوخو، دهلالمت ژ بابتهکی دمت، کو داخوای لیوورین دکمت، بهرچاډ و مرگرتنا دهوروبری بو ناځتنکری فهدگریټ، ب نهوی سیفهکی ناځتنکری پرسپار ل سرکری، دم و جهی ناځتنی بهلگنه بو بهرسق، ل دویف نهوی دهوروبری نهف بهرسقین هاتینه دان گونجاینه و واتیای تمام هیه، ب واتیای پراگماتیکي هه نهف چندينه رولی دینیت گوتهیدا، ژ بهر هندئ دهربرین دبه بنهپا د کارهینا زماڼیدا (الشهری، 2004: 27-28).

2.3. پروسیسا پهپوندیکرنی:

زمان وک کهرستهپهکی سرهکی یی پهپوندیکرنی دهینه دانان، مههست ژ پهپوندیکرنی گوهورینا بیر، هزر، زانیاری، ههست و سوزانه، د ناځیرا تاکه کهستین جفاکیدا، نهف چنده ب ریکا کردمیا پهپوندیکرنی دهینه نهجامدان. ب دیتنا هالیدای کردمیا پهپوندیکرنی پهپوندیهکا ناساییه د ناځیرا دوو کهساندا د بارودوخهکی دیارکریدا پیډفی ب نامازدانا دهوروبریهکی دهرقه یان نافدا، کو پهپوندی ب خوځی ناځتنکریه هیه، رولی کومه لایمتی کو ناځتن ل سر کریه (الموکل، 2010: 55). ناځتنکر نهو و اتا و رمانین د میښکی خودا ب ریکا گوتهکی (هیمایین دنگی) دهردهمت، ب ریکا شهپولین هموای نهو دنگ بو و مرگری

بهلی د بوارن خواندنیدا دبیت بیزار کهر بیت، چونکی پندقی ب تیگه هشتتا خملکی همیه، نهوا د میشکی ناخفتنکمریدا (Yule, 1996:4).

5.3. نوازه و گوتن- (Utterance):

گوتن، رستمیا بکارهاتیه د دهوروبهرمکی دهستیشانکریدا، واته گوتن بهرهمی واتایا رستی و دهوروبهریه (عملی، 2011: 56)، ب نهفی شیوهی فهکولین ل گوتنی بریتیه شروفهکرن و لیکدانا رستمی د کارهینانیدا، نهوا گوتنا بکاردهیت ب شیوهیهکی یهکسان د گهل کومهلا تونی دهرکهفیت، نهفه ژی ناستهکی نوی بی پهموندی د ناقهر ا نوازهیی و گوتنیدا دروست دکمت. نهوا پهموندییا دناقهر ا نوازهیی و گوتنیدا دروست دبیت، پندقییه دوو بواران ل بهرچاف وهر بگرین:

1- نوازه بکاردهیت، داکو تیشک و سمرنجا گوهداری (وهرگری) ب راکیشیت، بو نهوان کهرستهیین د پهمیا خودا گرنگی پیدای همرهسا نوازه بکاردهیت بو ریکخستنا رهوشتی گفتوگویی د باری تیشک و سمرنجد (attention focussing) دانانا هیزا (tonicity) ل سمر برگهیهکا گونجای د کومهلا تونیدا، بو نهوی واتایا ژ همیان گرنگره.

2- نوازه بو ریکخستنا رهوشتی ناخفتنی بکاردهیت، نوازه یا گرنگه کارلیکی ناخفتنی د ناقهر دوو کساندا یان زیدتر، وکی ناخفتنا د ناقهر ماموستا و قوتابی و کریار و فروشیاری (کانهیی، 1998: 137)...

ناخفتنکر پیکهاتین جوراو جورین نوازهیی بکاردهیت، داکو بو گوهداری رهون بکمت کو ناخفتنا نهوی تهمام بو، واته ناخفتنکر و گوهدار دوماهیکی ب ناخفتنا خو دهین، وکی رستا پرسیار و بهرسقیدا دهیته دین، بو نمونه د رستا پرسیاردا نامازیهرنکه تیدایه کو گوهدار بهرسقهکی پیشینی بکمت. کهواته هیزا برگا توندار دکهفیه سمر گرنگترین بهشی پهمی و نهف بهشه نویتترین زانیارییان بخوئه دگریت (Haliday, 1985: 275).

6.3. نوازه و کردهیین ناخفتنی- (speech acts):

1.6.3. ب شیوهیهکی گشتی کردهیین ناخفتنی دبنه دوو جور:

1.1.6.3. کردهیین ناخفتنی بین راستهوخو (Direct speech acts): کردهیا راستهوخو، پهموندیهکا راستهوخو دناقهر پیکهاته وئهرکی (function) دایه (Yule, 1996: 55). د نهفی کردهییدا مبهستا ناخفتنکمری ب شیوهیهکی راستهوخو دیاردبیت، نهفا چ ب ریکا رستمیا راگه هاندن، پرسیار یان فرمان بیت، واته ب ریکا فورمی رستمی مبهستا ناخفتنکمری دیار و ناشکرا دبیت، کهواته د نهفی جوریدا مبهستا ناخفتنکمری دیار و ناشکرایه پهموندی ب واتایا سیمانتیکیا رستمیه همیه (عملی، 2014: 204)، بو نمونه: رستمیا پرس: د نمونیا ژماره (8) دا.

8- بوچی ته نهو کوشت؟

2.1.6.3. کردهیین ناخفتنی بین نهراستهوخو- (Indirect speech acts): کردهیا نهراستهوخو، پهموندیهکا نهراستهوخو دناقهر پیکهاته وئهرکی (function) دایه (Yule, 1996: 55). د نهفی

ناخفتنکمری بگههیت (علی، 2019: 51). هندهک رسته دهوروبهرمکی دیاریکریدا، بکارهینانا نوازهیی یان جهختکرنا کهرستهکی ژ نهگهری هیز یان گوهورینا پلها دهنگی، ژبلی هیمایین زمانی هیمایین نهزمانی ژی رولهکی گرنگ دیارکرنا واتاییدا دبیت، نهفا نهف هیمایه ب تنی یان ل گهل هیمایین زمانی بهین. نهو گوتنه دئ واتایهکا بهروفاژی دمت، بو نمونه (تویا زیرمکی) نهگهر چاف نقاندن دگهلدا بیت، دئ واتایا بهروفاژی گههینیت، واته رسته دهوروبهرین جیاوازا واتایین جیاوازا دگههینیت (بالم، 1981: 48). واتایا پراگماتیکی نهوان مبهستان بخوئه دگریت، کو پندقییه ژ لای پراگماتیکیه بهینه شروفهکرن، چاوانیا بکارهینانا یاسایین پراگماتیکی دگوتنیدا. شروفهکرن و لیکدانا پراگماتیکی بو همر گوتنهکی یان همر دهربرینهکا زمانیدا رستمییت، گوتاربیت یان دهق بیت.

4.3. مبهستا پراگماتیکی:

مبهست بریتیه ژ حمر و نارمزویا مروفی بو نهجامدانا همر کردمیهکا زمانی یان نهزمانی، نانکو دهمی کهرسهکی بقیت کردهیهکی نهجام دمت، حمر و نارمزو و شیانین خو دنیخیه سمر نهوی کردهیی بو هندئ داکو بگههیه نهجامی. گومان تیدا نینه همر کردهیهکا بو گههشتنا نارمانجهکا دیاریکری بکاردهیت. واته چهمکی مبهست چهند واتایان بخوئه دگریت، نیک: نامازه ب نارمزویا کهرسی (الاراده) دکمت، دوو: نامازمکرنه بو واتایا گوتنی (الخطاب)، سی: نامازمکرنه ب نارمانجا گوتنی (الشهری، 2004: 188). دهمی ناخفتنکر ناخفتنا خو دهردیریت کا چهند کارفهدان ل گوهداری کرپیه، نانکو ناخفتنکر چهند شیاپه کاری ل گوهداری بکمت، وکی (رازیبوون، نهرازیبوون) و مبهستا ناخفتنکمری چپیه، هوشدارییه، نهریکرنه، ناگههدارکرنه و ناموزگارییه... هند، واته ناخفتنکر ژبلی واتایا بهرمتی دهربرینی ژ واتایهکا دیر دکمت، نهوا ناخفتنکمری مبهست پی ههی و نهوی کاریگهری ل دهق گوهداری دروست بکمت، بو گه هاندنا نهفی مبهستی پندقییه، بارودوخی ناخفتنی، دهوروبهر، پهموندییا دناقهر ا ناخفتنکمری و گوهداریدا، ل بهرچاف بهینه وهرگرتن. دیسان ب هاریکاریا تونا ناخفتنی نهف دشین د مبهستا ناخفتنکمری بگههین، نهو کهرستی جهختی ل سمر دکمت، مبهست ژ (ناگههدارکرنه، پرسیارکرنه یان نهرازیبوونه) نهف دشین د مبهستا ناخفتنکمری بگههین. (Austin, 1962: 73-74).

بیگومان همر کردهیهکا زمانی مبهست و نارمانجین دیاریکری بهرهم دهینیت، کو گوتن جورهکی کردین زمانی دهیته دانان، گلهک جارن نهف گوتنه مبهستداره و نارمانجهکا تاییهت ل پشت نهوی گوتنی همیه. نهو مبهستا ناخفتنکمری دقیت بگههینیه گوهداری، ب ریکا فورمین زمانی و دهوروبهری، چونکی مبهستا ناخفتنکمری ب ریکا دهوروبهری دزانین. واته ناخفتنکمری دهندهک باراندا مبهستهکا فهارتی همیه، ژبهر همر هوکارمکی ههیت (نابنی، کومه لایمتی وچاکی... هند) راستهوخو نابیزیت، ژبهر هندئ ژلای پراگماتیکیه مبهستا رستی بو جوره رستمیهکا دیر دیزیت، بهلی پهموندی ب مبهستا فهارتیفه همیه (الشهری، 2004: 189). پراگماتیک سمرنجر ایشه، چونکی کا چاوا خهک ژ لای زمانی د نیک و دوو دگههین،

گوتنن نهراستهوخو و قشارتی شیوین نمونین راگههاندن و پرسپارکرن و فرماندا خو دنونین.

4. پشکا سینی: پراکتیکرنا ناوازه یا پراگماتیکا گوتنن ب ریکا پروگرامی پرات (Praat):

1.4. گوتنا راگههاندن: نیک ژ گرنګترین جوړین گوتنن به، نهو زانیارینن ژ لایئ ناخفتنکریږه ب دهستځه دهین، مرج نینه نهو زانیارینن دهست ب گوهداری کھتین د راست و دروست بن، چونکی ل دویف دهروبر و بارودوخ ناخفتن تیدا دهیته گوتن گوهورین ب سمردا دهین.

نصف جوړه گوتنه ب شیویمهکی بهربه لاف د زمانیدا بکاردهیت، رستا زمانئ کوردی ب نافی دهستپنګهت و ب کاری ب دوماهیګ دهیت. هندک جارن ریزبونو نهقان کهرستهیان دهیته گوهورین، ب تایهتی ل دهمی بکارهینانا شیواز و مبهستین جیاواز د ناخفتنیدا، نانکو ناخفتنکر ل دویف نارزویا خو جه گوهورین دکت، نهو کهرستهیی دقیت جهختی ل سمر بکت و مبهست پی هه. نهفه ژی د ریزبونو کا نازاد دا دهیته نواندن. نانکو ریزبونو پهیقان د سنوورئ رستیدا ب چند شیویمین جیاواز، بیکو کارتیکنی ل واتایا رستی بیت. لهورا هر گوهورینهکا د پیکهاتیا رستیدا روئ بدمت، نابیته نهگمرئ گوهورینا نمرکی ریزمانی پهیقان، بو نمونه:

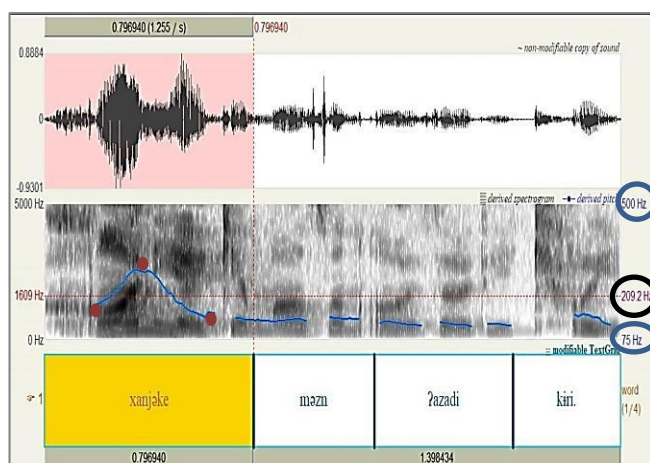
10- نازادی خانیهکی مهزن کری.

11- خانیهکی مهزن نازادی کری.

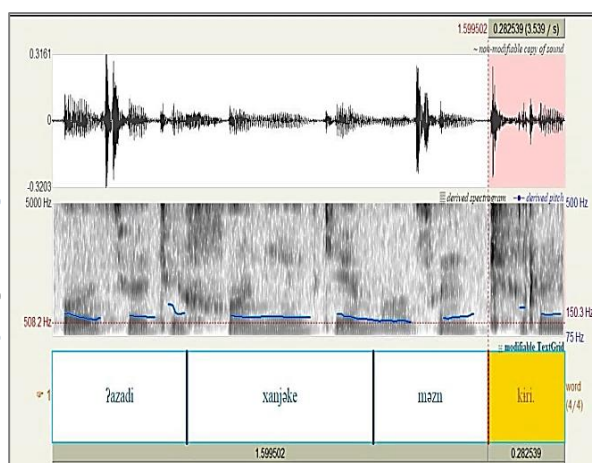
کردهیندا مبهستا ناخفتنکمری ب شیویمهکی نهراستهوخو دگههیته و مرګری، واته جیاوازی دناقبره پیکهاته و رونانا رستهیندا هیه ل گهل جوړ و مبهستا ناخفتنکمری مبهست پی هه، واته هر رستهیهک دهان واتا و مبهستین جیاواز ددهت، ل دویف ناوازمیا ناخفتنن، همتاکو دشیت هملویست و مبهستین قشارتی و بارئ دهروونیی ناخفتنکمری ژ نهگمرئ ناوازمیا رستی بزانیته، جوداهییا نهفی جوری کردهین ناخفتنن دگهل پی راستهوخو نهوه کو مبهستا ناخفتنکمری ب ریکا فورمی رستهیی دیار نابیت، بملکو ب ریکا ناوازمی و دهروبری دیاردیته، نهفجا رسته راگههاندن، پرسپارکرن و فرمان بیت (عملی، 2014: 205) و (نمین، 2004: 290). ل قیرئ مبهستا مه کردهیا ناخفتنن یا نهراستهوخیه، چونکی ب هاریکاریا ناوامی دهیته دهربرین، گهلهک جارن ناخفتنکر ب شیویمهکی نهراستهوخو ناخفتننا خو دهردبریت و واتایکا قشارتی یا ل پشت نهوی گوتنن هه ب هاریکاریا ناوازمی، کهواته د نهفی جوړئ کردهیندا ناوازه رولهکی گرنگ دگیریت، بو نمونه: رستهیا پرس: ل دویف ناوازمی و دهروبری بو چند مبهستان دهیته بکارهینان، مینا گله و گازنده، د نمونمیا ژماره (9) دا.

9- چاوا ته نهزمون نهخاندیبه.

واته تیورا کردهینن ناخفتنن جیاوازی دناقبره سنی جوړئ گوتنیدا دکمن، هر وکی بهری نوکه مه نامازه پیدای: گوتنا راگههاندن، گوتنا پرسپارکرن و گوتنا فرمانکرن. واته نهو

وینی (11) نیشاندانا رستا راگههاندن بکارهینانا پهیقا جهختری.

وینی (10) نیشاندانا رستهیا راگههاندن ل دویف یاسایین زمانئ کوردی.

کومه لا تونی ب تنی ل سمرپهیقا جهختریبه، نهوا هاتیبه دهستپنکا رستی، هر وکی د وینمیی ژماره (10-11) دا دیار. نهو گوتنن د نمونه و پیکهاتیی سیتاکسیدا هاتیبه ریکستن ب ممرما وسفکرن و دیارکرن ناوازمیا نهوان، پیدقیبه د کردهیین راگههاندن ژ لایئ پیکهاتیه، وکو رستهیهک بهیته تماشکرن ل گهل نهوان گوهورینن د پیکهاتیا نهویدا روی ددهن، بهینه شروفکرن، هر ووسا ناوازه ژی ل دویف رستی بهیته دیارکرن، نهوا ناخفتنکر دهردبریت و ل شیوه و نمونین جودا جودا دا دهیته بهرجستهکرن. نهو دئ هملوهمین ب ریکا نهفی جوړئ ناوازمی کو د زمانیدا هست پی دهیتهکرن، ب تایهتی دهمی

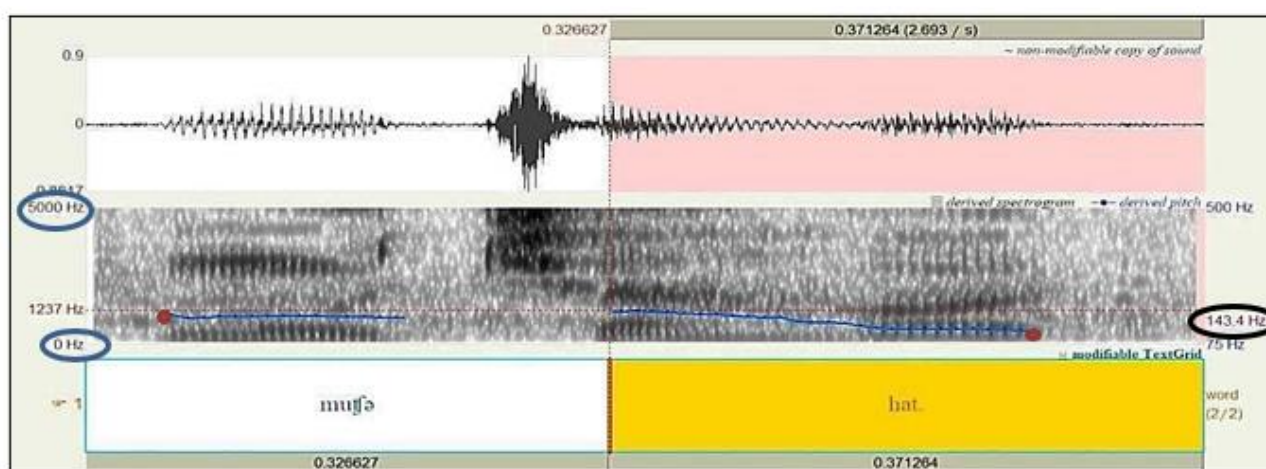
د رستهیا ژماره (10) دا کهرستهیین رستی ب شیویمکی ناسایی هاتیبه ریزکرن، ل دویف یاسایا زمانئ کوردی، بملی د رستهیا ژماره (11) دا ناخفتنکمری ب مبهستا جهخترنی و دووپاتکرنی، کهرستهیین رستی پیش و پاش کرینه و کهرستی جهختری هینایه دهستپنکی، واته نهو کهرستهیین زانیارینن نوی هملدگریته، ناخفتنکمری هینایه دهستپنکی و زانیارینن کهن برینه دوماهیکی، جه گوهورین د ریزبونو کهرستهیاندا کار دکته سمر کوملهیا تونی و پیکهاتیا نهوی، د رستا نیکیدا کومه لا تونی ل سمر ههمی بهشان هیه و ب ناوازمیکا ناسایی دهیته دانان، بملی د رستهیا دوویندا

گوھۆرینن د دەنگیدا دروست دکەت، ئەف گوھۆرینا دەنگی وەدکەت، کو جیاوازی بکەن د ناڤەرا واتایین رستەیان یان جیاوازییا واتایا ئێک رستە، واتە ڕەنگە ئێک رستە زێدەتر ژ واتایەکی یان مەبەستەکی ھەبیت، وەکی سەرسوورمان و پرسیارکرن...ھتد. ھەر چەندە ئەو رستە ژ لای پیکھاتیفە ئێک رستەبە(بدوح، 2012: 96).

گوھدار ل دوێف دەوروبەر و ئاوازیی دشت د مەبەستا ئاخذتکەری بگەھیت و بەرسفەکا گونجای بۆ ئەوئ مەبەستا ئاخذتکەری ئامادە بکەت. ئەگەر ئاوازی یا نزم بیت، ل ئەوئ دەمی ھیزا برگا ئاوازدار دئ کەفیتە سەر دوماھیک برگییا کاری. ئەم دئ ئەف چەندئ ب ریکا پروگرامی پرات نیشانەن. بۆ نمونە:

12- أ- ڕاگەھاندن: موچە ھات.

ئاخذتکەر بۆ مەبەستین جودا جودا بکار دەھینیت، ئانکو دەمی ئەم گۆتەکا ڕاگەھاندن دکەینە دناڤ دەوروبەریدا ل دوێف ئەوئ دەوروبەرئ تیدا بکار دەھیت، ھەلوست، دەم، جە و بارودۆخی گۆتئ، گەلەک مەبەستین جیاوازی ب خۆفە دگرت. ئەو مەبەستین ئاخذتکەر ئاراستەئ گوھداری دکەت، ل دوێف دەوروبەر و مەبەستا ئاخذتکەری دەینە گوھۆرین، ئەف چەندە ھندئ دگەھینیت، کو کردەمین ئاخذتئ زۆر جارن خۆ د مەبەستین پراگماتیکیا دنوینیت، وەکی کردەمین ڕاگەھاندن و پرسیارکرن...ھتد. دەینە دیتن، ژ ئەگەرئ ئەوان گوھۆرینن د دەنگیدا دەینە کرن، بکار ھینانا ئاوازیی بلند و نزم واتا و مەبەستین گۆتئ ل گەل دەوروبەرئ ئاخذتئیدا دەینە گوھۆرین. بۆ نمونە رستین ڕاگەھاندن دشتن بۆ چەند مەبەست و ئەرکین جیاوازی بکار ھینن، ئانکو ئاخذت ب ئێک ئاوازی ب دەستفە ناھیت، ئاوازیی جیاوازی ژ ئەنجامی ئەوان

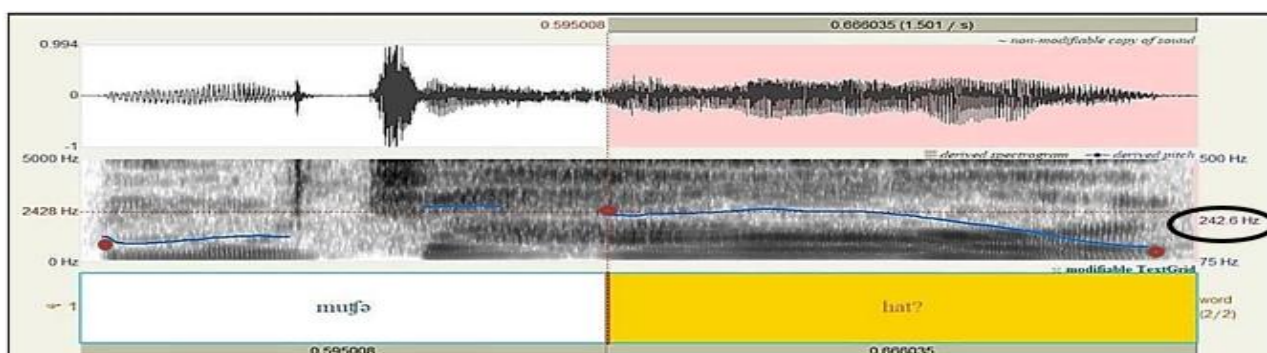
وینئ ژمارە (12- أ) نیشانەکانا شیوئ پینئ، شەبەنگار و پلەیا دەنگی یا رستەیا (موچە ھات).

سنووری دەستنیشانکری	ماوە	تیکرایا پلەیا دەنگی	تیکرایا توندییا دەنگی
هات-hat	0.371 ملیچرکە	143.4 ھیرتز	65 دیسبل

وینەئ ھاتییە نیشانەکان. د مەودا و دەمین دیارکریا د سنووری دەستنیشانکریا، پلەیا دەنگی دەملەرمییین (دەمین بەکساندا) بەکساندا، ل دەسپینکئ (175) ھیرتز و ھیدی ھیدی نزم دبیت و ل دووماھیی دگەھیتە (114) ھیرتز، ئەفە ژئ نیشانەیا ئاوازییا نزمە، ھیزا برگییا ئاوازدار دکەفیتە سەر دووماھیک برگییا گۆتئ کو (ھات). تیکرایا پلەیا دەنگی بۆ سنووری ھەلژارتی ل ئالیی راستی یئ شەبەنگنیگاری کو ئەوژی د ئەفئ نمونەیییدا (143.4) ھیرتز، ب ڕەنگی سوور ھاتییە نیشانەکان. ھەمان رستە ئەگەر ب شیوہی پرسیار بەیتە گۆتئ، پلەیا دەنگی جیاوازی، وەکی:

12- ب- پرسیار: موچە ھات؟

ھەر وەکی د وینئ (12-ا)دا، دیار پەنجەرەیا سەرراستکرنئ پیلین دەنگی ل شەربتەیا سەری دەرکەفتییە و شەنگنیگار ب ڕەنگی ڕەش و پلەیا دەنگی ئەو ھیلاب ڕەنگی شین ژئ ل شەربتا بنی دەرکەفتییە. ل ئالیی چەپی یئ شەبەنگنیگاری یان (ھیلکاری شەبەنگی) ل سەری پترترین فریکانس ھاتییە نیشانەکان کو ب ھیرتزی ھاتییە پیقان ئەوژی (5000) ھیرتز و ل ئالیی چەپی یئ شەبەنگنیگاری ل بنی کیمترین فریکانس ھاتییە نیشانەکان کو ب ھیرتزی ھاتییە پیقان، ئەوژی (0) سفر ھیرتز و د ناڤەرا کیمترین و پترترین فریکانساندا ب ڕەنگی سوور فریکانسانا شەبەنگنیگارا توخکری ھاتییە نیشانەکان. و دەم ب شیوہی ستوونی و ئاسوویی، ب ڕەنگی رسانی ل سەر

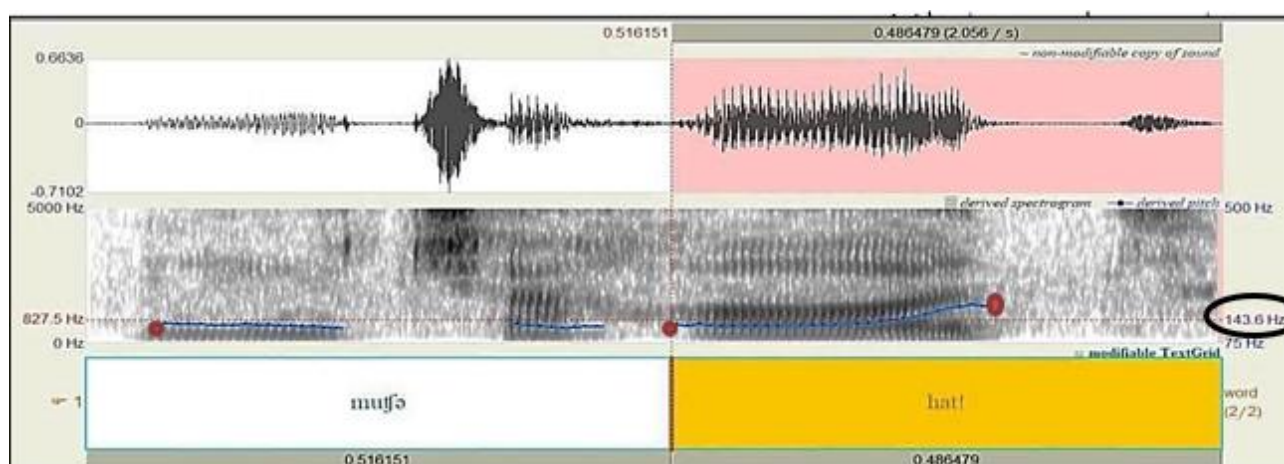

وینێ ژماره (12- ب) نیشاندانا شیوی پێلێ، شەبەنگار و پلەیا دەنگی یا رستەیا (موچە هات؟).

سنوورئ دەستنیشانکری	ماوه	تیکرایا پلەیا دەنگی	تیکرایا توندییا دەنگی
هات- hat	0.666 ملیچرکە	242.6 هێرتز	75 دێسبل

ئاوازییا بلند- نزە، بەلێ هەمان رستە ئەگەر ب شیوەیی سەر سوورمان بەیتە گۆتن، پلەیا دەنگی جیاوازی، وەکی:
12-ج- سەر سوورمان: موچە هات!

هەر وەکی د وینێ (12- ب) دا دیار پلەیا دەنگی ل دەستپێکی ئاساییە و پاشی هیدی هیدی بلند دبیت بۆ (226Hz) هێرتز و ل دوهاهیێ نزم دبیت بۆ (136Hz) هێرتز ، ئەقە ژێ نیشانییا

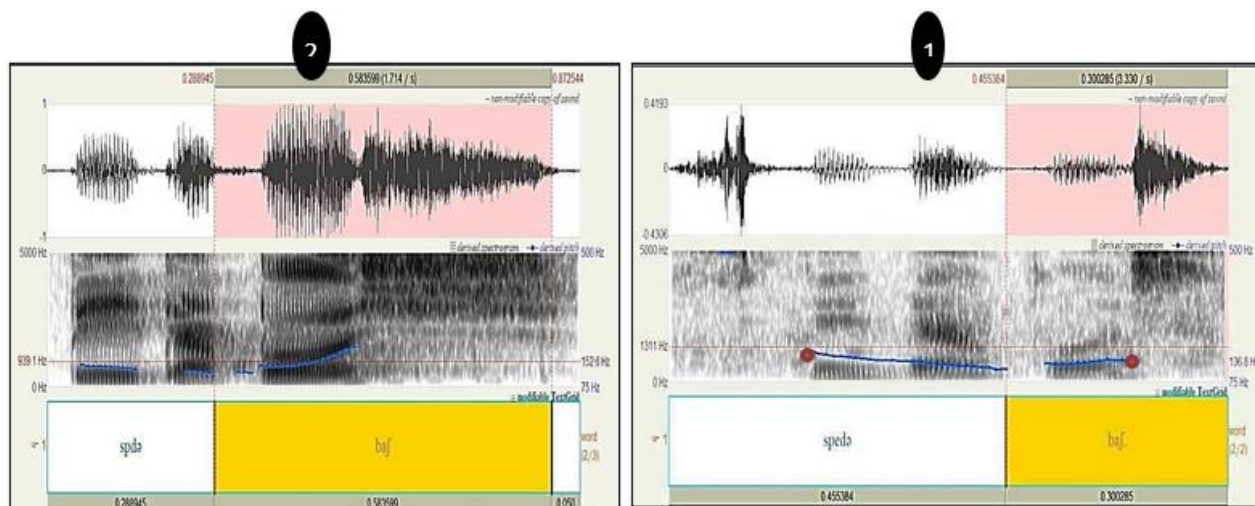
وینێ ژماره (12- ج) نیشاندانا شیوی پێلێ، شەبەنگار و پلەیا دەنگی یا رستەیا (موچە هات!).

سنوورئ دەستنیشانکری	ماوه	تیکرایا پلەیا دەنگی	تیکرایا توندییا دەنگی
هات- hat	0.486 ملیچرکە	143.6 هێرتز	65 دێسبل

باروڤوخی ناخفتن تیدا هاتییه گۆتن. بکارهینانا ئاوازیی د زمانیدا هەست پێ دەیتەکرن، ب تایبەتی ل دەمی بکارهینانا مەبەستین جیاوازی د ناخفتنیدا، ل دەمی ئەم گۆتتا راگەهاندن دکهینه دوروبەریدا، ل دویف ئەوی هەلوێست و بارەوخی گۆتن تیدا بکارهاتی ، واتا و مەبەستین جیاوازی ب خوڤە دگرت، وەکی:

13- سپێدە باش.

هەر وەکی د وینەیی (12-ج) دا دیار، پلەیا دەنگی د دەملەرمین یەکساندا ل دەستپێکی (130) هێرتز و هیدی هیدی بلند دبیت و ل دووماهیکی دگەهیتە (190) هێرتز، ئەقە ژێ نیشانییا ئاوازییا بلەند. رستە ژ لایێ پێکەلتێقە وەکی خۆنە و هیچ گوهرینهک د پێکەلتیا رستەیدا نەهاتییه کەرن، بەلێ ب گوهرینا پلەیا دەنگی؛ دۆخی رستەیی هاتییه گوهرین و گوهرینا دۆخی رستەیی مەبەستەکا جیاوازی ددەتە ئەوی رستەیی یان ئەوی ناخفتن، ئانکۆ ل دویف مەبەستا ناخفتن هەر وەکی دیار جیاوازی بلند و نزم دبیت و ل دویف ئەوی

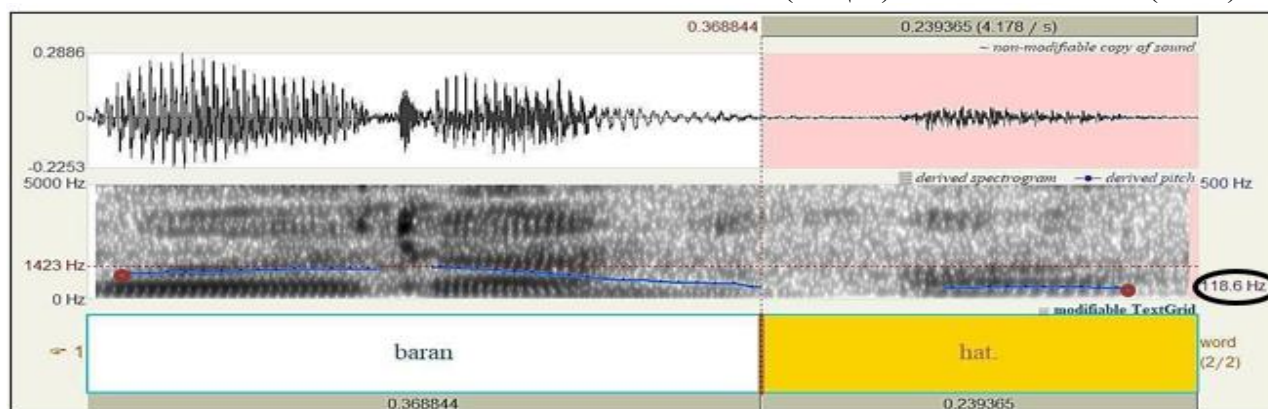
وینې ژماره (13) نیشاندانا رستهیا (سپیده باش) گوهورینا مېهستی ب ریکا گوهورینا پلما دهنګی

همو هسا سهرسوورمانیې ژي نیشانددهت. نانکو دوماهیك پارچا گوته، هیزا برگا ناوازه دار وهر دگریت و دبیته نهگري گوهورینا واتایي د ناستي رستهیا، نهغه ژي ب ناوازه یا ناخفتني دهیته نیاسین.

هر ناخفتنکهرمکي زمانی نهو شیان هیه ل دویف دوروبهر و بارودوخي ناخفتني واتا و مېهستی خوب ریکا ناوازه یین جودا جودا دمربریت، هر هسا گوهدار ژي هست ب نهو ناوازه یی دکمت، نهو ناخفتنکهری بکارهینای و د مېهستا ناخفتنکهری دگه هیت، نانکو ناوازه جوداهیي د نیخیته دناقهر، واتایي جودایي رستهی، چونکی ناوازه دشیته بومه واتا و مېهستی جودا یین رستهی روهن و ناشکرا بکمت، بو نمونه:

14-أ- باران هات.

نمونیا (سپیده باش) نهگهر نهف رسته دوروبهرمکي ناساییدا هاتییه گوتن، و مکی د ویني ژماره (13) دا دیار، کو د رستهیا ژماره (1) دا، پلما دهنګی ل دهستیکی (174) هیرتز و هیدی هیدی نزم دبیت و ل دوماهیي دگه هیه (133) هیرتز، نهغه ژي نیشانی ناوازه نزمه، هیزا برگا ناوازه دار دکه فیه سهر دوماهیك برگا گوته کو (باش) ه، ماوهی نهو (0.302م) و توندیا نهو (76dB) ه، بهی نهگهر نهف رسته دوروبهرمکي دیترا دهیته گوتن، و مکی د رستهیا ژماره (2) د ویني (13) یدا، کو کارمهندهك د دهی دروستدا نهچویه فهرمانگه هی و گیروبویه، ل نهو دهی رستا (سپیده باش) دبیته توانج و نهرازییونا ناخفتنکهری بهرامهر گوهداری، ناوازه یا ناخفتني ژي ژ ناوازه دیترا جیوازه، پلما دهنګی ل دهستیکی ناساییه پاشی نزم دبیت (120) هیرتز و ل دوماهیي بلند دبیت، بو (200) هیرتز، ماوهی نهو (0.586م) و توندیا نهو (77dB) ه، واته ناخفتنکهر ب تونا (نزم- بلند) دمربریت،

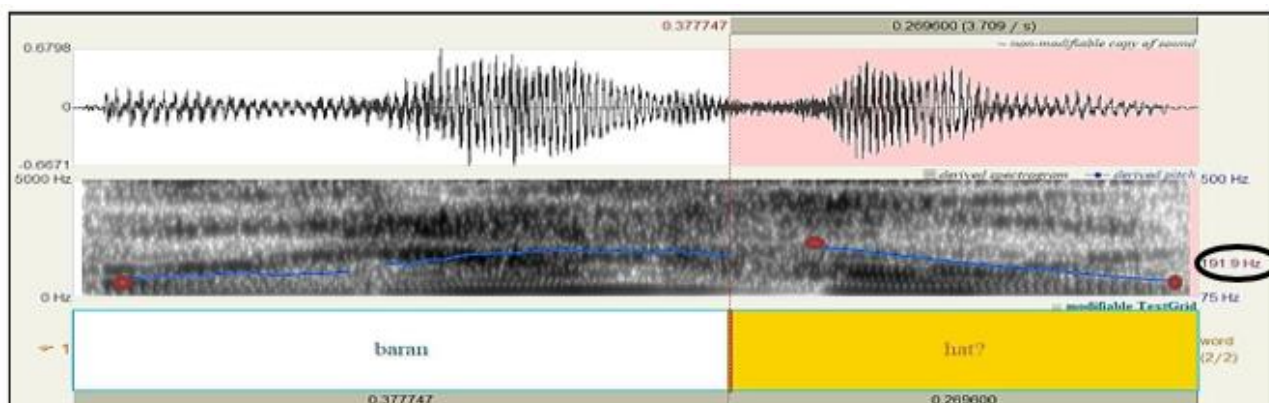
وینې (14-أ) نیشاندانا شیو پلې، شهبنگار و پلما دهنګی یا رستهیا (باران هات).

سنوړی دهستیپانکری	ماوه	تیکرایا پلما دهنګی	تیکرایا توندیا دهنګی
هات-hat	0.239 ملیچرکه	118.6 هیرتز	52 دېسبل

نزمیونهك هیه، مېهست پی رستا راگه هاندنه کو ب ناوازه نزم هاتییه دمربرین، بهی نهگهر ناخفتنکهری مېهستهكا دیترا ل پشت نهفی گوته هبیت و ب ریکا رستا

پلما دهنګی د دهلمهریین یهکساندا ل دهستیکی (128) هیرتز و هیدی هیدی نزم دبیت و ل دوماهیي دگه هیه (116) هیرتز، نهغه ژي نیشانی ناوازه نزمه. ل دوماهیي رستی

راگەهاندن و گوهورینا ئاوازیی بگەهینیته گوهداری، مەبەست پی ئاگەهدارکرن بیت یان قەدەخەکرن بیت، یان مەبەست پی پرسیارکرن بیت، ئاوازیی ئەوی جیاوازه، وەکی: 14-ب. باران هات؟

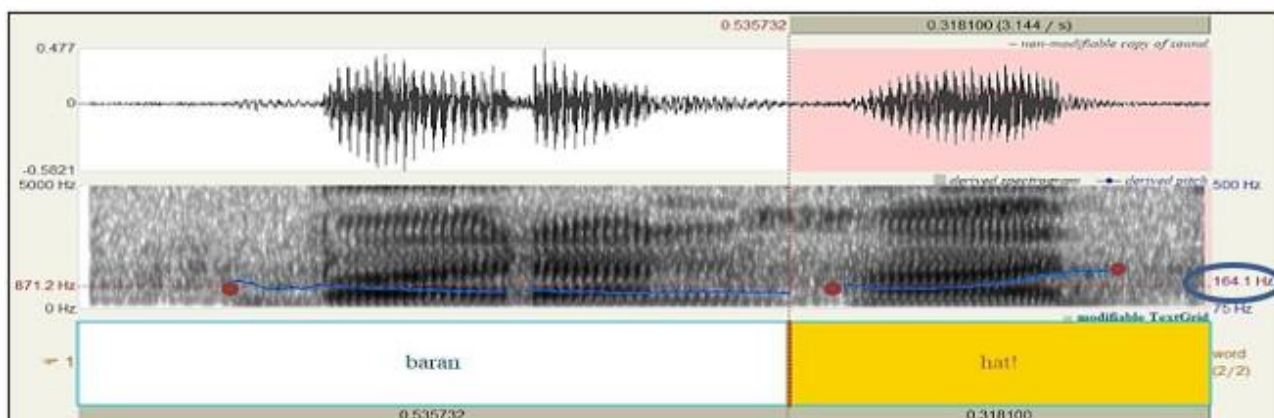
وینی ژمارە (14-ب) نیشاندا نا شتوئ پێلی، شەبەنگار و پلەیا دەنگی یا رستەیا (باران هات؟).

سنوورئ دەستپێشانکری	ماوه	تیکرایا پلەیا دەنگی	تیکرایا توندییا دەنگی
هات- <u>hat</u>	0.269 ملیچرکە	191.9 هیرتز	73 دێسبل

گووتنی کو (هات)ە، هەردوو هەمان رستەنە، بەڵێ ئاوازییا ئەوان جیاوازه ل قیرئ پرسیار ل سەر هاتنا بارانی دکت.

14-ج. باران هات!

پلەیا دەنگی د دەملەرەیین یەكساندا ل دەستپێکی ئاساییە و پاشی بلند دبیت بۆ (251) هیرتز و هیدی هیدی نزم دبیت و ل دووماهیکی دگەهیتە (137) هیرتز، ئەقە ژێ نیشانەیا ئاوازییا بلند- نزمە و هیزا برگا ئاوازه دار دگەهیتە سەر دووماهیك برگا

وینی (14-ج) نیشاندا نا شتوئ پێلی، شەبەنگار و پلەیا دەنگی یا رستەیا (باران هات!).

سنوورئ دەستپێشانکری	ماوه	تیکرایا پلەیا دەنگی	تیکرایا توندییا دەنگی
هات- <u>hat</u>	0.318 ملیچرکە	164.1 هیرتز	68 دێسبل

لایی پێکەاتنێفە وەکی ئێکن، هیچ پەیفەك، مۆرفیمەك یان گرێفەك ژێ کیم و زێدە نەبووینە، تنی ب ریکا گوهورینا ئاوازیی جوداهی د واتایا ئەوی رستەیدا پەیدا بوو، گوهورین د جوړئ رستەیی و مەبەستا ئاخفتنکەریدا پەیدا بوو، ژ رستا راگەهاندن بۆ پرسیار بۆ سەرسوورمان، هەروەسا ئاخفتنکەر دشت ب ریکا رستەکا راگەهاندن، چەندین کردەیین جوړاو جوړ بگەهینیته گوهداری، ئەقە ژێ ب ریکا گوهورینا ئاوازیی دروست دبیت، ب ریکا کردەیا

پلەیا دەنگی د دەملەرەیین یەكساندا ل دەستپێکی (153) هیرتز و هیدی هیدی بلند دبیت و ل دووماهیکی دگەهیتە (202) هیرتز، ئەقە ژێ نیشانەیا ئاوازییا بلندە و هیزا برگەیا ئاوازه دار دگەهیتە سەر دووماهیك برگەیا گووتنی کو (هات)ە، هەمان رستەیه ب ئاوازییەکا بلند هاتییه گووتن، مەبەست ب گووتنا ئەوی رستەیی سەرسوورمانە.

نانکو ب ریکا ئاوازییا ئاخفتنی، ئەم دشتین جوړئ رستە بگوهورین، هەر وەکی د وینەیین ژمارە (14) دا دیار رستە ژ

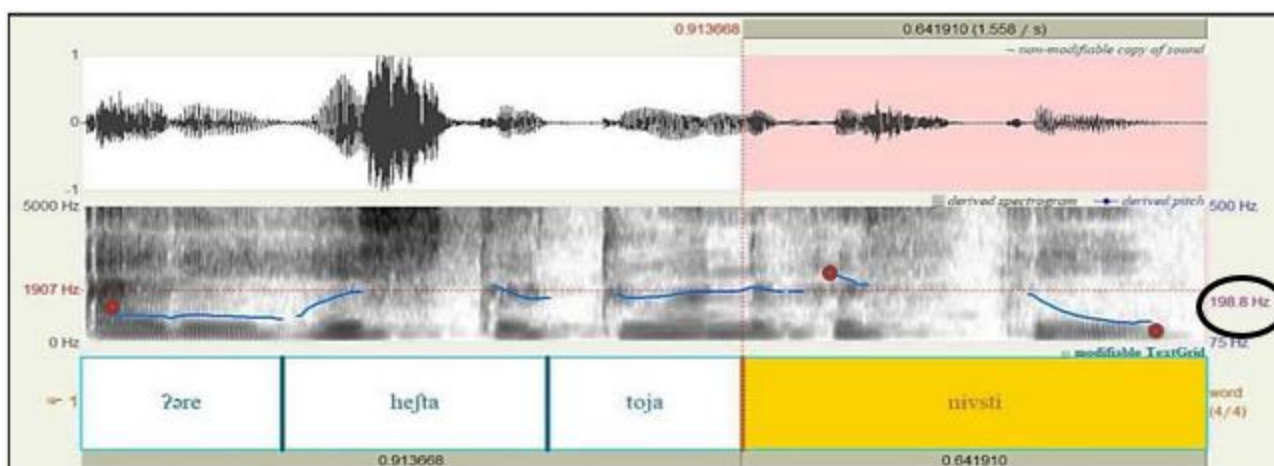
کەسەکی یان رویدانهکی، کو بهری هنگی ژ لایێ ناخفتنکەری پرسیارەک نەزانی بیت، د گەل هەندیدا مەرج نینە هەمی دەما پرسیارکرن دەربارە ی تێشەکی بیت کو نەزانی، بەلکو هەندەک جارن وەسا پێدقی دکت، کو پرسیار دەربارە ی تێشەکی بیت ناخفتنکەری دزانیت، بەلێ بۆ مەبەست و واتانین جۆراو جۆر بکار دەهینیت، واتە مەبەست پێ نەپرسیارە بەلکو بۆ مەبەستەکا دیتەر بکار دەهینیت، وەکی: ناگە هەدارکرن، سەر سوورمان... هەند (علی، 2013: 124). بێگومان د ئەفان جۆرین کردەیین ناخفتنیدا ئاوازیی گرنکیا خو هەمیە، دیارکرن ئەرمان مەبەستان. گوڤارینا ئاوازیی بۆ مە جۆری کردەیا ناخفتنی دیاردکت، بۆ نمونە:

15- ئەرئ ئەفە هیشتا تو یا نەستی؟

ناخفتنی دبیت مەبەست پێ ناگە هەدارکرن، یان نەرازیبوون بیت.

2.4. گۆتتا پرسیارکرن:

گۆتتا پرسار ناخفتنکەری ب شێوەیی پرسیار ناخفتنا خو دەر دبیریت، ناخفتنکەری دقیت هەندەک زانیاریان وەر بگرت، ئانکو ناخفتنکەری تێشەکی زانیت یان تێشەک ل دەف ناخفتنکەری یی روھن و ئاشکەرا نینە، ژبەر هەندێ ب ریکا پرسیارکرنی ناخفتنکەری زانیاریان ب دەستخوڤە دەهینیت، د رستەیا پرسیاردا گوڤار ژبەرئ زانین و زانیاریانە، ئانکو گۆتتا پرسیارئ وەک شێوازیی دەر برینا زمانی، بریتییە ژ وەرگرتا زانیاریان و تێگەشتن دەر بارە ی تێشەکی یان

وێنەی ژمارە (15) نیشاندا ناخفتنی شێوەیی، شەبەنگیگار و پەلەیا دەنگی یا رستەیا (ئەرئ ئەفە هیشتا تو یا نەستی؟)

سنووری دەست نیشانکری	ماوە	تیکرایا پەلەیا دەنگی	تیکرایا توندییا دەنگی
نەستی- nivsti	0.641 ملیچرکە	198.8 هێرتز	63 دێسبل

ناخفتنکەری دەپتە گوڤارین، وەکی زارۆک نەشیت فەرمانی ل مەزنی بکت، بەلکو داخاوییه. ئانکو فەرمانی ناخفتنکەری وەکی کردەیهکا ناخفتنی بکار دەهینیت، بۆ هەندێ گوڤار نەوی فەرمانی جێبەجێ بکت و ئەرئ کاری ئەنجام دەت. یان بەروفاژی ب مەرما نەئەنجام دانا کارەکی فەرمان ل کەسی بەرامبەر دەپتە کەرن. واتە دەمی زمان بۆ گۆتتا فەرمان بکار دەهینیت، ناخفتنکەری دقیت کارەکی ب گوڤار (راپەڕینی) ئەرکی فەرمانی د هەندایە کو ژ (ورژاندنی) جۆدا دبیت، ناخفتنکەری د فەرمانیدا دقیت گوڤار ب کارەکی رابیت، نەکو هەستەک تیدا دروست بیت، یان هەلووبستەکی دیاریکری تیدا سەرلەدت، سادەترین فەرمان ب شێوەیی داخاوییه، وەکی: فەرموو دانیشە. هەر وەسا مە گەلەک گوتنن هەین ب مەبەستا فەرمانی بکار دەهین، هەر چەندە ژ لایێ فورمپە ژ گۆتتا فەرمانی ناچن، وەکی: نابیت خەلکی ئازار بەدی (فتاح، 1990: 29-30).

ناخفتنکەری د گۆتتا فەرماندا، ل دوپف ئەرئ دەستەلەتا هەمی دناف جفاکیدا، دشبیت فەرمانی ل گوڤار یان (وەرگری) بکت، ئەفجا فەرمان ب شێوەیی راستەوخو بیت

د ئەفنی رستەیدا کو ناخفتنکەری ئەفە چەند جارن گۆتە گوڤار ی ژ خەو رابە، بەلێ دەمی ناخفتنکەری دقیت تەماشە ی گوڤار ی دکت و دبیت هیشتا گوڤار یی دخوا و هشیار نەبوو، ئەفنی رستەیی ب شێوەیی پرسیار دەر دبیریت، بەلێ ل ئەفنی مەبەستا ناخفتنکەری پرسیارکرن نینە، بەلکو مەبەستا ئەرئ کردەیا گازندەکرین، کو ناخفتنکەری یی گازندەیان ژ گوڤار ی دکت، هەر وەکی دیار ئەف کردەیه خو د شێوەیی د رستەیا پرسیاردا دبوین. هەر وەکی د نمونەیا ژمارە (15) دا دیار کو تیکرایا پەلەیا دەنگی د سنووری هەلبژارتیدا د ئەفنی نمونەیدا (198.8) هێرتز، ل نالیی راستی ل ناخراستی ب رەنگی سوور هاتییه نیشاندا، پەلەیا دەنگی د دەملەر مین یەکساندا ل دەستپێکی ئاسایی و پاشی بۆ (286) هێرتز بلند دبیت و هیدی هیدی نزم دبیت و ل دووماهیکی دگەهیتە (139) هێرتز، ئەفمژنی نیشانەیا ئاوازیی بلند- نزم.

3.4. گۆتتا فەرمان:

فەرمان ناراستە ی کەسی بەرامبەر دەپتە کەرن، جۆرەکا ژ جۆرین گۆتتی، فەرمان ل دوپف ژ ی و پە و پایا

همیه، گۆهدار ب ساناھی تیدگههیت، چونکی ب شیوهیهکی
 ئاشکرا فرمان دهیته کرن، بۆ نمونه:
 - وهره قیری. - ههره بنقه.

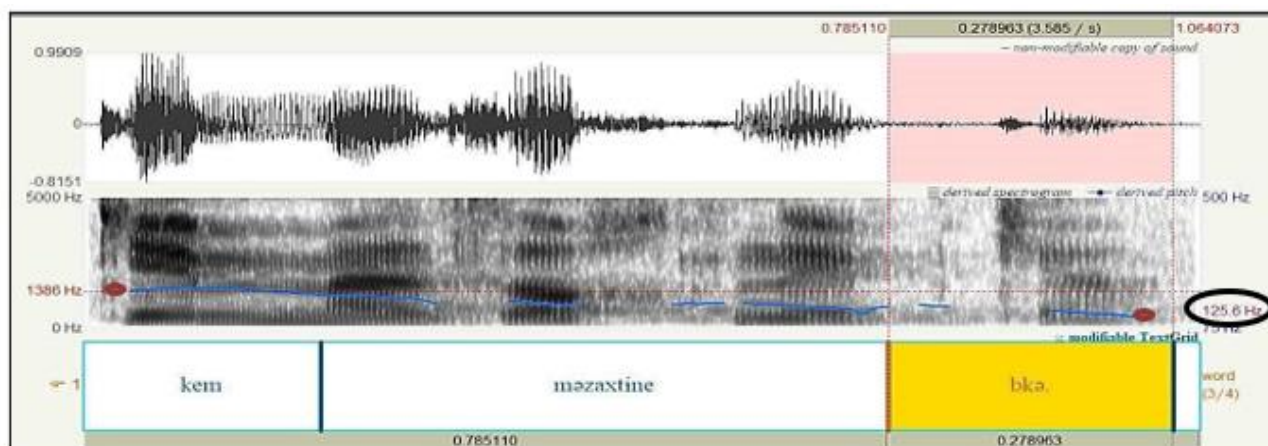
دوو: فرمانا نهراستهوخو: کو بابیتی ئەفی فەکولینی بخۆفه
 دگرت، چونکی دهیته دسنووری پراگماتیکیدا و ئەف جوره
 گوته ب شیوهیی فرمان یان داخوای ئاراستهی گۆهداری
 دهیته کرن، واتا و مهبستهکا نهراستهوخو بخۆفه گرت، ئانکو
 ئەو واتا و مهبستین ناخفتنکەر د ناخفتنا خۆدا دهردیریت، ل
 دویف باره دۆخ و ههلویستی ناخفتنکهری ناخفتن دهیته
 گوهورین، ئانکو گۆتنا فرمانی ل گهل دهوروبهری جیاواز
 مهبست و داخوایین ناخفتنکهری دهینه گوهورین، بۆ
 نمونه:

16- کیم مزاختنی بکه.

یان نهراستهوخو بیت، داکو ئەو کارئ ناخفتنکهری دقیت
 ئەنجام دهت، یان ئەنجام نهدهت، گهلەك جارن ناخفتنکەر
 رستهیهکی دهردیریت، ب شیوی پراگماتیک، پرسیار،
 سهرسورمان یان داخوای، بهلی مهبستا ناخفتنکهری ژ
 ئەوی گۆتنی فرمانه، ئەفه ژ ل دویف دهوروبهری گۆتن
 تیدا دهیته گۆتن دیاردییت، بۆ نمونه: ئاگری هلبکه.

**1.3.4. گۆتنا فرمانی ژ لای ناهروکیقه ب دوو شیوهیان
 بکار دهیت:**

نیک: فرمانا راستهوخو: ناخفتنکەر ب شیوهیهکی راستهوخو
 فرمانی ئاراستهی کەسی دوویی یی تاک و کو دکەت، کو
 گۆتنا فرمان ل سهر دسپینیت ب کرن یان نهکرن کارهکی
 یان کردیهکی، فرمانا راستهوخو واتیهکا رۆهن و ئاشکرا

وینی (16) نیشاندانا شیوی پیلی، شهبنگار و پلایا دهنگی یا رستهیا (کیم مزاختنی بکه).

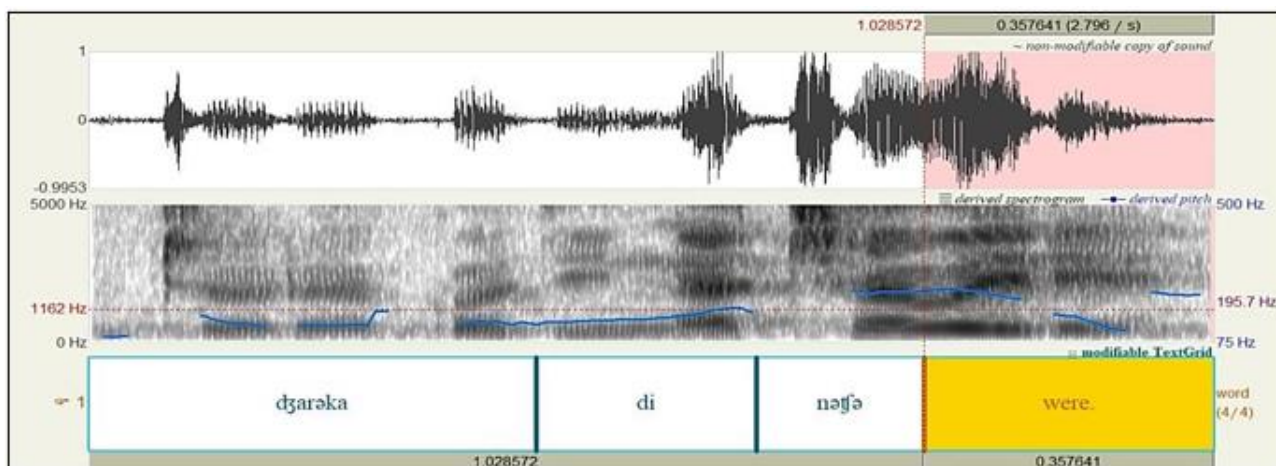
سنووری دهستنیانکری	ماوه	تیکرایا پلایا دهنگی	تیکرایا توندییا دهنگی
بکه- bikə	0.278 ملیچرکه	125.6 هیرتز	62 دپسل

دووماهیك برگهیا گۆتنی، ناخفتنکهری چیناوازا نرم ب
 مهبستا فرمانی بکار هینایه.

گۆتنا فرمان ب شیوای نهیرکرن ئاراستهی وهگری
 دهیته کرن، دگهل هندیدا ژی فرمانی ب خۆفه دگرت، چهند
 مهبستان دگههینیت، کو ل دویف ههلویست و دهوروبهری
 ناخفتنی و ئاوازی پئ هاتییه دهربرین، ئەوان مهبستان
 دیاربکەین، ئەری ئاموژگاریکرنه یان ئاگهههاریکرنه یان
 ههرشهکرنه... هتد، بۆ نمونه:

17- جارهکا دی نهچه ویری.

ههر وەکی د وینی ژماره (16) دا دیار کو ب شیوهیی فرمانی
 ئاراستهی گۆهداری کرییه، ل ئەقیری مهبستا ناخفتنکهری
 کردهیا ئاموژگاریکرنیه، ههر وەکی دیار کو تیکرایا پلایا
 دهنگی د سنووری ههلزارتیدا، ئانکو ل سهر پمیف (بکه) د
 ئەفی نمونهیدا (125.6) هیرتز، ل ئالیی راستی ل
 ناهراستی ب رهنگی سور هاتییه نیشاندان، پلایا دهنگی د
 دهملرمین یهکساندا ل دهستینکی (149) هیرتز و هیدی هیدی
 نرم دبیت و ل دووماهیکی دگههینه (111) هیرتز، ئەقیری
 نیشانهیا ئاوازی نزمه وهیزا برگهیا ئاوازههاری دکهقیته سهر

وینی (17) نیشاندانا شیوی پنی، شهبهنگار و پلها دهنگی یا رستیا(جارمکا دی نهچه ویری).

سنووری دهستنیسانگری	ماوه	تیکرایا پلها دهنگی	تیکرایا توندییا دهنگی
ئویری- ?were	0.357 ملیچرکه	195.7 هیرتز	78 دیسل

3- پلها رستیا پرسیار د گوڤرا بههدیندا ژ ههمی جوړین رستیان بلندتره، ههموسا نرمترین پلها رستیا راگهانندن ژ جوړین دیتر بین رستی نرمتره، ههم وکی مه د بهشی پراکتیکیدا دایه دیارکرن.

4- ب هاریکاریا ناوازمیا گوتنی ئهم دشین باری دهورونیی ئاخفتنکری بزانی، ئهو ژی ب ریکا بلندی و نرمیا تونا ئاخفتنی، ئانکو ناوازمیی زورترین کاریگری د گهاندنا هست و هملچوونین دهورونیین ئاخفتنکریدا ههم، ناوازه رهنگفهدانا ناخی ئاخفتنکریه.

5- بکارهینانا ناوازمیی و پیدفی بوونا ئهو ب واتایا پراگماتیکفه، دوو لایمئین تهمامکرین ئیک و دوونه د پروستیا پیومندیکرنیدا، چونکی بکارهینانا ناوازمیی د ئاخفتنا ئاخفتنکریدا، د کومهلا تونیدا بو هندیه داکو سمرنجا وهرگری بو ئهو مهبستا ب ئاخفتنا خو ههمی رابکشیت، دگهل ئهو دهوروبهر و بارودوخی ئهف کردهیا ئاخفتنی تیدا دهینه گوتن، ل قیرئ مهبستین پراگماتیک ب شیویهکی ئاشکرا دی بومه دیارین.

6- ئاخفتنکمر دشیب ب ریکا گوهورینا ناوازمیی ناڤهروکا مهبستی بگوهوریت، ا- گوهورینا لهرینن بنهرمت ل پشکا دوماهییا پارچیا ئاخفتنی، د بهرهمههینانا رستیین راگهانندن و پرسیری و فرماندا دبیه ئهگمرئ گوهورینا واتایی. ب- ههموسا زیدهباری ئهفی چندی واتا و مهبستین جوړاو جوړ، وکی(ترانهپنکرن، ناموژگاری، سوپاسکرن و ئاگههدارکرن...)بخوڤه دگریت.

لیسته یا ژیدهران:

ژیده رین ب زمانی کوردی:

خالد، عبدلولو هاب، (2010). دهستپنکهک بو زمانقانییا پراکتیکی. همولیر: ومزارمتا روشمبیری لاوان.

علی، تالب حوسین، (2013). ناواز و واتای پراگماتیک گوتن. گوڤاری زانکوی سلیمانی. ژماره (42). زانکوی سه لاهیدین.

علی، تالب حوسین، (2014). زانستی زمان و زمانی کوردی. همولیر: بهریوهرایمتی گشتی کتبخانه گشتیهکان.

پلها دهنگی د دهملهریین یهکساندا ل دهستپنکی ئاساییه پاشی بو (111) هیرترنرم دبیت، پاشی هیدی هیدی بلند دبیت و دووماهیکی دگههینه (220) هیرتز، ئهف رستیه ئاخفتنکری ب ناوازمیا نرم- بلند دهربریه، ههم وکی د وینهیی ژماره (17)دا دیار، کو ئهو مهبستا ئاخفتنکری دقیت بگههینه گوهداری ل دویف ئوی دهوروبهری، مهبستا ئاگههدارکرن و نهرازیبوونی نیشانددهت، کردهیا ئهو پیچهوانهی حمز و قیانا ئاخفتنکریه.

نهانجام

ل دهستپنکا ڤهکولینی هندهک پرسیار هاتبوونه دانان، د نهانجاماندا دی بهرسفا ئهوان پرسیاران هیته دان:

1- ژ نهانجمن ئهم گههشتینی ب ریکا بکارهینانا ناوازمیی واتا و مهبستا پراگماتیک گوتنی بو مه دیار و ئاشکرا دبیت.

ا- ئهگمر رستی ناوازه نهبیت، مهبستا ئاخفتنکری دیار نابیت و دی توشی چمندین ئاریشا بیت، لهوما رسته بیی ناوازه نینه، بگوهورینا ئهمرکی ریزمانی د رستهیهکیدا واتا و مهبستین حیواوز پیدادین.

ب- گوهورینا لهرینا ژیین دهنگی دبیه ئهگمرئ گوهورینا ناوازمیا رستی، ههم ناوازه ژی واتایهکا جودا ددهته رستی، بهلی ژ بلی ناوازمیی فونیمین دیتر بین نهکمرتی، ههموسا توندییا دهنگی و بلندیا دهنگی، دهوروبهر، هملویستی ئاخفتنکری، دم و جه بو مه واتا و مهبستا گوتننا ئاخفتنکری دیار دکهن، وکی بلندبوون و نرمبوونا ناوازمیی یان گوهورینا ناوازمیی د ئاخفتنیدا دروست نابیت، ئهگمر دگهل جهی هیزیدا یا ئیکگرتی نهبیت.

2- د نهانجامدا بو مه دیاردبیت، ناوازه، واتاسازی و رستهسازی سی سیستمین سهر بهخونه، بهلی هاریکاریا ئیک دوو دکهن دناڤ رستهییدا. ل قیرئ پیومندی دناڤهرا ناومزیا دهنکیدا و گوهورینا واتاییدا، پیومندییهکا دوو لایمه، ناوازمیی رول و کاریگری ههمه د گوهورینا واتاییدا.

پاشکۆ:

ناف و زانیاری پشکداربوویان، ئەوین دەنگین ئەوان د ئەفی فەمکۆلینیدا هاتینە وەرگرتن:

ژ	نافی سێقۆلی	رەگەز	تەمەن	جەنێ ناکنجی بوونی
1	حنیف رمضان صادق	مێ	29	زاخۆ
2	کاژین عمر حاجی	مێ	33	زاخۆ
3	شورمش عەزەدین حسین	مێ	39	زاخۆ
4	هەلین لوقمان خالە	مێ	35	زاخۆ
5	افین احمد محمد	مێ	37	زاخۆ
6	لورین فایز احمد	مێ	38	زاخۆ
7	ایریقان عمر محمد	مێ	30	زاخۆ
8	ادریس عمر حاجی	نێر	38	زاخۆ
9	رزگار احمد یوسف	نێر	35	زاخۆ
10	بزار مصطفى حسین	نێر	36	زاخۆ

التنغيم والتداولية - اللهجة المحلية البهدينانية كمثال

متخلص البحث

هذا البحث، المعنون بـ "التنغيم والتداولية: دراسة في اللهجة البهدينانية المحلية"، يحلل الكلام من المنظورين الصوتي والتداولي، مع التركيز على استخدام التنغيم بين المتحدثين باللهجة البهدينانية الكردية. تستكشف الدراسة كيف يعمل التنغيم كعامل في تغيير المعنى ونقل قصد المتحدث بناءً على سياق المحادثة. لتحقيق نتائج أكثر دقة، يستخدم البحث برنامج برات للتحليل. يلعب التنغيم دوراً حاسماً في نقل المعنى المقصود. أي تغيير في أنماط التنغيم أثناء الكلام يمكن أن يؤدي إلى صعوبات في إيصال المعنى التداولي. تسلط الدراسة الضوء على كيفية تأثير التنغيم الصاعد والتنغيم الهابط وتغيرات طبقة الصوت في الجمل الخبرية والاستفهامية والأمرية على نوع هذه الجمل والمعنى المقصود منها. الهدف الرئيسي من هذا البحث هو إظهار دور التنغيم في نقل المعاني المقصودة وتنظيم المعلومات الجديدة في الكلام. يعتمد البحث على المنهج العلمي البريطاني، وتحديدًا نهج هاليداي وروج، لتحليل تنغيم الجمل المختارة في الكلام من المنظورين الصوتي والتداولي. تظهر الدراسة أن بإمكان المتحدثين تحديد الوظيفة المقصودة من كلامهم عن طريق ضبط طبقة صوتهم. من خلال تغيير التنغيم، يمكن للمتحدثين تغيير محتوى رسالتهم. على سبيل المثال، يمكن أن يؤدي التغيير من تنغيم صاعد إلى تنغيم صاعد-هابط إلى تحويل الجملة من خبرية إلى استفهامية. يعمل التنغيم كعامل رئيسي في إزالة الغموض في الكلام وتحديد قصد المتحدث. لتحقيق ذلك، قدم الباحث الأمثلة اللازمة وقام بتحليلها باستخدام برنامج برات.

الكلمات الدالة: التنغيم، طبقة الصوت، المعنى والتداولية، برنامج (برات)، أنواع الكلام.

INTONATION AND PRAGMATICS - THE LOCAL BAH DINANI DIALECT AS AN EXAMPLE

ABSTRACT:

This research, titled "Intonation and Pragmatics: A Study of the Behdinani Local Dialect," analyzes speech from both phonetic and pragmatic perspectives, focusing on the use of intonation among Kurdish speakers of the Behdinani dialect. The study explores how intonation acts as a factor in changing meaning and conveying the speaker's intention based on the context of the conversation. To achieve more accurate results, the research utilizes the Praat software for analysis. Intonation plays a crucial role in conveying intended meaning. Any change in intonation patterns during speech can lead to difficulties in delivering the pragmatic meaning. The study highlights how rising intonation, falling intonation, and pitch variations in declarative, interrogative, and imperative sentences can alter the type and intended meaning of these sentences. The primary goal of this research is to demonstrate the role of intonation in conveying intended meanings and organizing new information in speech. The research is based on the British scientific research method, specifically the approach of Halliday and Rog, to analyze the intonation of selected sentences in speech from both phonetic and pragmatic perspectives. The study shows that speakers can determine the intended function of their speech by adjusting the pitch of their voice. By changing intonation, speakers can alter the content of their message. For example, changing from rising to rising-falling intonation can shift a sentence from declarative to interrogative. Intonation serves as a key factor in removing ambiguity in speech and determining the speaker's intention. To achieve this, the researcher provided necessary examples and analyzed them using Praat software.

KEYWORDS: Intonation, Pitch, Pragmatic, Prrat program, Types of speech.